

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0122
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
В. Р. Шевченко

Керівник: старший викладач кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ С. В. Сиваш

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової,
доцент, к.пед.н. _____ Г. З. Скірко

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма 012 «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
ШЕВЧЕНКО ВІКТОРІ РОМАНІВНИ

- 1. Тема роботи:** «Казкотерапія як засіб морального виховання дітей дошкільного віку»,
керівник роботи Сиваш Сніжана Володимирівна, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти,
затверджені наказом ЗНУ від від «26» вересня 2023 року № 1505-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 28.11.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали теоретичного аналізу.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** на основі аналізу наукових, літературних джерел, розглянути дидактичну гру як засіб розвитку та виховання дітей дошкільного віку; розкрити сутність понять «мораль» та «моральне виховання» у науковій літературі; теоретичне обґрунтувати педагогічні умови використання казкотерапії у моральному вихованні дітей дошкільного віку та реалізувати їх; розробити методичні рекомендації щодо використання методу казкотерапії у моральному вихованні дітей дошкільного віку.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 3 таблиці.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сиваш С. В.	02.10.2022 р.	02.10.2022 р.
Розділ 1	Сиваш С. В.	04.11.2022 р.	04.11.2022 р.
Розділ 2	Сиваш С. В.	23.03.2023р.	23.03.2023р.
Висновки	Сиваш С. В.	07.09.2023р.	07.09.2023р.

7. Дата видачі завдання: 02.10.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-березень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Шевченко В. Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Сиваш С. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Турбар Т. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 50 с., 3 таблиці, 41 джерело, 4 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати вплив казкотерапії на моральне виховання дітей дошкільного віку та визначення оптимальної методичної роботи з використання казкотерапії з метою морального виховання.

Об'єкт дослідження: процес морального виховання дітей дошкільного віку засобами казкотерапії.

Предмет дослідження: форми та методи використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація науково-методичної літератури з метою обґрунтування казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Практичне значення: апробація та впровадженні методів казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку; розробка методичних рекомендацій щодо використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. Результати дослідження можуть бути використані дитячими психологами, майбутніми педагогами та вихователями для збагачення своєї методологічної бази

Галузь використання: заклади освіти.

КАЗКА, МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ, ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ДОШКІЛЬНА ОСВІТА, КАЗКОТЕРАПІЯ, РОЗВИТОК

SUMMARY

Shevchenko V. R. Fairy tale therapy as a means of moral education of preschool children.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (41 items) and 4 addenda on 15 pages.

The study reveals the problem of moral education of preschool children through fairy tale therapy. The Law of Ukraine “On Preschool Education” states that one of the tasks of personality development and formation is to form moral and ethical standards in preschool children and to give them social experience. A fairy tale is one of the most effective educational tools that can be used by teachers in both preschool and general education institutions.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the impact of fairy tale therapy on the moral education of preschool children. And determining the optimal methodological work on the use of fairy tale therapy for moral education.

Objectives of the study:

- 1) to analyze theoretical material on the study of moral education of preschool children;
- 2) to identify factors that influence the formation of moral qualities of preschool children;
- 3) to reveal the concept of fairy tales as the main genre of folklore;
- 4) to identify theoretical and practical aspects of using fairy tale therapy in the moral education of preschool children.
- 5) to characterize the methods and forms of using fairy tales in the moral education of preschool children;
- 6) to propose methodological recommendations for the use of fairy tale therapy as a means of moral education of preschool children in preschool education.

The research object of the process of moral education of preschool children by means of fairytale therapy.

The subject of the research is the forms and methods of using fairytale therapy as a means of moral education of preschool children.

Part 1 “Theoretical Foundations of Moral Education of Preschool Children” deals with the concepts of “morality” and “moral education”; studies the peculiarities of moral education in preschool age; the role of theoretical and practical aspects of using fairy tale therapy in the moral education of preschool children is clarified.

The part 2 “Methods of using fairytale therapy as a means of moral education of preschool children” the methods and forms of using fairy tales in the moral education of preschool children are characterized; methodical recommendations on the use of fairytale therapy as a means of moral education of preschool children in a preschool education institution are presented.

The results of the study can be used by child psychologists, future teachers and educators to enrich their methodological base.

Keywords: fairy tale, education, moral education, preschool age, child, preschool education, development, fairy tale therapy.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи морального виховання дітей дошкільного віку.....	11
1.1. Теоретичний аналіз змісту морального виховання дітей дошкільного віку..	11
1.2. Казка як один із основних жанрів фольклору.....	19
1.3. Значення казкотерапії в моральному вихованні дітей дошкільного віку...	27
Розділ 2. Методика використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку	37
2.1. Методи та форми використання казки у моральному вихованні дітей дошкільного віку	37
2.2. Методичні рекомендації щодо використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.....	45
Висновки.....	54
Список використаних джерел.....	57
Додатки.....	61

ВСТУП

Моральний розвиток є однією з найважливіших, складних і вічно актуальних у житті суспільства проблем. Наразі такою проблемою у суспільстві є зростання дитячої агресивності, жорстокості, розмиття власних кордонів, замкнутості в собі і власних інтересах, в наслідок подій під час воєнного стану. Виходячи з цього підбір методів, які допоможуть у вихованні моральних якостей особистості є одним з головних завдань, які ставлять перед психологи, педагоги і батьки.

Основним фактором, чому вихователь має у своїй роботі звертати увагу на моральне виховання це Закон України «Про дошкільну освіту». У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що одним із завдань розвитку та становлення особистості є формування в дитини дошкільного віку морально-етичних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду [29].

Таким чином, одним з пріоритетних завдань, що виникає перед закладом дошкільної освіти є моральне виховання дітей, яке буде заохочувати до розуміння і засвоєння норм та правил моралі, допоможе сформувати моральну культуру дітей.

Казка – є одним із дієвих виховних засобів, який можуть використовувати педагоги, як в закладі дошкільної освіти, так і в закладі загальної освіти. Саме казка належить до одного з найдавніших та найдієвіших засобів морального виховання дошкільників. Її використання в освітньому процесі дає змогу перетворити негативні образи, переживання на позитивні, сформувати ціннісне ставлення до себе та інших людей, розвиток моральних почуттів та переживань.

Аналіз теоретичних джерел дозволив визначити, що проблема морального виховання є важливою довгий час доказом цього є наукові праці відомих педагогів та філософів. Вивченням цієї проблеми у своїх працях займалися такі педагоги як Я. Неверович, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський філософи – С. Анісімов, В. Бакштановський, О. Дробницький, А. Гусейнов, О. Титаренко та

ін.; психологи – Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, А. Кошелева, Ю. Приходько, Є. Суботський, С. Якобсон тощо та закордонні дослідники А. Адлера, Т. Гордона, Р. Дрейкурса, Я. Хамяляйнен та інші. Також цю проблему освітлено у працях сучасних дослідників А. Богуш, Л. Божович, Л. Висотіної, В. Петрової, Л. Пивовар та інших.

Без достатнього рівня сформованості моральних цінностей, яка буде відповідати вимогам соціуму дитині буде важко повноцінно соціалізуватися та стати повноцінним членом суспільства у майбутньому. Заклад дошкільної освіти є однією з перших ланок, яка закладає основу морального виховання дітей дошкільного віку.

Таким чином, актуальність проблеми морального виховання та наявність вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Казкотерапія як засіб морального виховання дітей дошкільного віку».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні впливу казкотерапії на моральне виховання дітей дошкільного віку. Та визначення оптимальної методичної роботи з використання казкотерапії з метою морального виховання.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичний матеріал з дослідження морального виховання дітей дошкільного віку.
2. Виявити чинники, які впливають на формування моральних якостей дітей дошкільного віку.
3. Розкрити поняття казки як основного жанру фольклору.
4. Визначити теоретичних та практичних аспектів використання казкотерапії у моральному вихованні дітей дошкільного віку.
5. Охарактеризувати методи та форми використання казки у моральному вихованні дітей дошкільного віку.
6. Запропонувати методичні рекомендації щодо використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної

освіти.

Об'єкт дослідження – процес морального виховання дітей дошкільного віку засобами казкотерапії.

Предмет дослідження – форми та методи використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, зокрема: теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація науково-методичної літератури з метою обґрунтування казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в апробації та впровадженні методів казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку; у розробці методичних рекомендацій щодо використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.

Результати дослідження можуть бути використані дитячими психологами, майбутніми педагогами та вихователями для збагачення своєї методологічної бази.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичний аналіз змісту морального виховання дітей дошкільного віку

Сучасна освіта має на меті допомогу формування всебічно розвиненої особистості, яка у подальшому буде дотримуватись принципів доброти, толерантності, гуманізму та милосердя. Процес морального виховання дітей дошкільного віку є допоміжним чинником для досягнення цієї мети.

У центрі уваги завжди були проблеми морального виховання доказом цього є низка досліджень закордонних науковців. Австралійський психолог А. Бомаріс (A. Beaumaris), звертає увагу ,що сьогоденний світ усе більше переймається ідеєю «жити разом у єдності, поважаючи особистісну різноманітність, а по суті будуючи стосунки один з одним на принципах моралі» [22, с. 22].

У своїх роботах автор підкреслює, що це є глобальне питання, і від стану моральної вихованості молодого покоління буде залежати розвиток усієї цивілізації в подальшому: «Має зростати покоління не байдужих і черствих, а турботливих і чуттєвих, здатних до моральних переживань, які змінюватимуть суспільство на краще» [22, с. 23].

Наукова проблема морального виховання змістовно спирається на поняття «мораль». Для того, щоб окреслити головний зміст процесу морального виховання, потрібно звернутись до тлумачення цих понять. «Український педагогічний енциклопедичний словник» визначає мораль (лат. *moralis* – моральний, від *mores* – звичаї) як «одну з форм суспільної свідомості; систему поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей, складовими частинами якої є моральна

діяльність (вчинки, поведінка людини), моральні відносини та моральна свідомість» [4].

«Академічний тлумачний словник української мови» визначає мораль – як певну систему принципів, уявлень та норм поведінки людини у відношенні один до одного та до суспільства в цілому; одну з форм суспільної свідомості [1].

«Мораль дитині спадково не передається, вона виховується», – зауважив І. Бех [3, с. 31], тож моральний розвиток дошкільника залежить від уміння вихователя та батьків поринути у внутрішній світ дітей шляхом співпереживання.

У процесі аналізу наукової літератури слід відзначити підходи К. Ушинського та С. Русової, які зазначали, що мораль – це все естетичне у відносинах між людьми. У своїх роботах науковці визначали мораль, як сукупність принципів, норм і правил, які керують поведінкою особистості, встановлюючи зв'язок моральності та свободи в людині. На їх думку моральність і свобода нерозривно пов'язані між собою, виокремлюючи такі складові: доброту, співпереживання, совість, прагнення щастя, прагнення досконалості, ідеали. Вони зазначали, що формуванням моральної поведінки дитини слід займатись ще змалку, в родині, поєднуючи моральні знання з найпростішими моральними діями [10].

Порівнявши різні тлумачення науковців мораль слід розглядати, як феномен, який інтегрує моральні відносини, моральну свідомість та моральну практику, та реалізується в повсякденному житті людини, її взаємодії з природою й соціумом.

Моральне виховання, на думку С. Гончаренко, – це один із найважливіших видів виховання, що полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні навичок і звичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології [11, с. 294].

Моральне виховання дошкільників слід розглядати, як чітко організовану взаємодію між вихователем, батьками з дітьми, яка опирається на основні принципи та норми гуманізму.

На думку дослідниці І. Чорної, метою морального виховання є домінування

суспільних відносин та духовних цінностей в процесі засвоєння дітьми моральних категорій, цінностей, принципів, ідеалів, які прийняті суспільством на рівні власних переконань, дотримання яких є повсякденною формою поведінки особистості [40, с. 405].

Цікаві сторони у визначенні мети морального виховання підкреслював англійський педагог та філософ Джон Локк у своєму творі «Думки про виховання». Автор наголошував, що моральні правила й норми мають бути особистісними. За словами Дж. Локка, моральне виховання має певні цілі: формування моральної дисципліни; вироблення характеру; вміння керувати собою; розвиток волі особистості. Дитину необхідно вчити відмовлятися від своїх «бажань» та правильно керувати своєю поведінкою. А це необхідно робити з самого дитинства, коли дитина ще піддається моральним впливам [7, с. 34].

Значний внесок у розробку теоретичних засад морального виховання. внесли М. Буфетова, Н. Тарасенко, А. Капустіна. В своїх працях вони розкривають важливу думку, що формування моральної поведінки дітей дошкільного віку ґрунтується на свідомому відношенні до моральних норм; правильно організованій особистісній діяльності, на основі аналізу і оцінки вчинків отримані з практичного досвіду.

У моральному вихованні слід брати до уваги гуманістичні ідеї про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси. Виховання на думку О. Вишневського, має забезпечити формування в них такої наведених вище системи моральних цінностей.

Таким чином, аналіз першоджерел свідчить, що діти повинні навчитись розуміти важливість правил моралі і вміти відповідати за свою поведінку. Цього можливо досягти за умови спеціально організованого виховного впливу.

Дослідниці Л. Коломійченко і Н. Зоріна у своїх роботах визначають моральне виховання як цілеспрямовану, змістовну, технологічно вибудовану, та організаційно сплановану взаємодію педагога з дітьми, що сприяє формуванню

моральної вихованості [17].

На думку Л. Коломійченка і Н. Зоріної основними завданнями морального виховання є:

- розвиток соціально моральної мотивації, потреб і соціальних емоцій, які спонукають поведінку дитини і її взаємодії з однолітками.
- формування елементарної системи етичних уявлень як орієнтовною основи соціально орієнтованої і комунікативної діяльності вихованців
- збагачення та узагальнення соціально - морального досвіду дітей, поведінкових і комунікативних умінь.
- розвиток самостійності та ініціативності вихованців в здійсненні морального вибору, моделювання різних стратегій поведінки і спілкування в середовищі однолітків.

Моральне виховання є складним процесом, тому перед вихователем постає складне завдання – сформувати у дошкільника постійну правильну моральну позицію, та навчити не піддаватися негативному впливу з боку суспільства.

Важливе в процесі формування особистості має застосовувати різноматні методів і прийомів морального виховання дітей дошкільного віку.

Методи морального виховання – це діяльність, спрямована на оволодіння дітьми моральними уявою і знаннями, виховання в них моральної поведінки і позитивних відносин, моральних почуттів і якостей особистості.

Дослідниця Т. Поніманська у своїй праці зауважила, що зміст морального виховання визначають три групи завдань: формування в єдності моральної свідомості (уявлень, понять про добро і зло), поведінки (навичок культури поведінки, поваги до навколишніх, правдивості, чесності, працелюбства тощо), почуттів (турботливості, совісті, гуманності, любові до Батьківщини)[27].

На основі цих завдань сформовано три групи методів:

- 1) методи формування моральної свідомості (переконання, пояснення, навіювання, етична бесіда);

2) методи формування моральної поведінки (організація життя і діяльності дітей згідно з суспільними нормами поведінки, вправління в моральній поведінці, спільна ігрова і продуктивна діяльність дітей, ситуації морального змісту);

3) методи виховання моральних почуттів (приклад, заохочення, схвалення або засудження).

Всі групові методи забезпечують виховання моральних почуттів і особистісних якостей.

Використовуючи ці методи слід дотримуватись наступних вимог: створити активну участь дітей в спеціально створеній ситуації, щоб звернути увагу дітей на їх уявлення про добро і зло, обговорити норми моральної поведінки; чуйне ставлення до почуттів кожної дитини.

Категорично забороняється критикувати дошкільника недоречно, сміятися над ним, нехтувати ним.

Сам процес морального виховання полягає у взаємодії між вихователем і дитиною. Для досягнення певної мети, а саме залучення дитини до моральних цінностей суспільства, формування досвіду моральної поведінки, виховання морально-вольових якостей особистості, мотивів поведінки.

Дослідниця Є. Белякова чітко визначила чинники, які сприяють моральному вихованню дітей дошкільного, та розділила їх на категорії:

- художні засоби (література, образотворче мистецтво, музика, кіно і ін.);
- природа, що дає можливість викликати у дітей гуманні почуття, бажання піклуватися про тих, хто слабший; формувати у дитини впевненість в собі;
- власна діяльність дітей (гра, праця, художня діяльність), необхідна для виховання практики морального поведінки;
- навколишня обстановка, яка стає засобом виховання почуттів, уявлень, поведінки, тобто активізує весь механізм морального виховання.

Завдяки розвитку навичок моральної поведінки особистості дитина

дошкільного віку матиме змогу розуміти своє ставлення до навколишнього світу, соціуму. Поступово на основі отриманого досвіду буде сформовано повсякденну поведінку дитини та її світогляд.

В дітей дошкільного віку уявлення про світ, про добро та зло залежать від зв'язку з їх почуттями та досвідом. Тому необхідним є перетворення ідей педагога, батьків до переконання вихованців, далі переконання стають звичками, а звички – перетворюються в нахили. Важливим моментом є співпраця та єдність між педагогом та батьками, для уникнення дисонансу переконань.

Цікаві думки стосовно необхідності формування гуманних почуттів у вихованців висловлювала Т. Поніманська. Авторка, зазначає, що це стосунки між окремими людьми, один з одним, в яких буде враховано інтереси співрозмовника, повагу до особистості дорослого, врахування емоційних станів друзів. Все це, на її думку, проявляється на рівні поведінки. Моральна спрямованість відображається на моральних чеснотах: доброті, дружбі, любові до Батьківщини.

Тож, вчена розрізняє моральну культуру у дитини на двох рівнях: поведінковий, що включає сферу стосунків, його моральний аспект, правила хороших манер у спілкуванні; особистісний – ступінь вже сформованих якостей, які є основою моральної культури [9, с. 29].

У навчальному посібнику Л. Лоховицької відзначено працю американських науковців М. Берковіц і Дж. Гріч (M. Berkowitz & J. Grych). Які в своїй роботі визначили основні чинники морального розвитку особистості, які є головними орієнтирами у процесі її морального виховання. Це, зокрема, знання моральних характеристик, психологічних аспектів моралі і психологічних механізмів ефективного морального виховання, яке повинно починатися з раннього віку [8, с. 30].

В своєму дослідженні вони також визначили сутність і зміст моральних характеристик. Вони були визначені так:

1) соціальна орієнтація (social orientation): моральна поведінка особистості

спрямовується на турботу про інших людей;

2) самоконтроль (self-control): контроль власної спокуси порушити моральні правила;

3) дотримання (compliance) стандартів: інтерналізація зовнішніх норм поведінки;

4) самооцінка (self-esteem): отримання позитивного самопочуття від моральних вчинків.

Окрім цих, головних, автори визначили супутні компоненти, які є обов'язковими в моральних характеристиках:

1) емпатія (empathy): налаштування не лише на власні емоційні реакції, а й на оточуючих людей;

2) совість (conscience): інтеріоризація моральних норм і почуття провини;

3) моральні судження (moral reasoning): розвиток ускладнених форм морального міркування щодо розв'язання моральних дилем;

4) альтруїзм (altruism): надання переваг іншому, безкорисливість [7].

З означеного можна зробити висновок, що моральне виховання має чітку структуру, яка складається з моральних суджень, моральних почуттів й моральної поведінки.

Слід звернути увагу, що вже в молодшому дошкільному віці дитина спроможна усвідомлювати моральне значення вчинків через аналіз ставлення близької людини до них. Тому важливо висувати вимоги до поведінки дітей, коли в них вже є певний набутий досвід задля того, щоб їм була зрозумілою суть вимог. Не варто напряду ставити обмеження заборон без належної мотивації, які можуть бути емоційними, зачіпати почуття дітей.

Дитина 4–5 років може сама цікавитися значенням моральної норми для оточення і для самої себе. Старші дошкільники з виконавців моральних норм перетворюються на їх «захисників», здатних активно відстоювати належний спосіб поведінки. Проте необхідно аналізувати, чи сама дитина дотримується тих правил,

виконання яких вимагає від інших. Тут не виключений формалізм, запобігти якому можна лише активізацією почуттів і розвитком рефлексії, тобто здатності дитини до аналізу і переживання власних вчинків та наслідків їх для навколишніх і для самої себе.

Наразі в дошкільній освіті моральне виховання виступає процесом цілеспрямованого формування в дітей дошкільного віку моральної свідомості й належної поведінки. Отже, основу становлення особистості визначає рівень її морального розвитку.

Моральні вимоги лише тоді стають регуляторами поведінки, коли зміст їх відчутий особистістю, внутрішньо прийнятий. Саме тому у вихованні такою малоефективною є мотивація «Ви повинні...» Педагогічна майстерність у тому, щоб підвести людину до самостійного вибору [27].

Цінною, на наш погляд, є парціальна програма «Скарбниця моралі», яка є упорядкована до вимог Базового компонента дошкільної освіти. У програмі поглиблено досліджено змістові компоненти, що розкривають питання морального виховання дітей, які наявні в усіх освітніх лініях інваріантної складової частини: формування етичних уявлень, розвиток моральної свідомості і саморегуляції, гуманних почуттів і емоцій, навичок моральних взаємин із довколишніми і моральної поведінки, моральних якостей тощо [9].

Погоджуємося з думкою авторів даної програми з морального виховання, які зазначають, що під час розвитку моральної свідомості є певна специфіка пов'язана з формуванням моральних інстанцій. Яка відображається у сприйманні змісту окремих вчинків (добре – погано) відбувається перехід до розуміння узагальнених понять про «правильну» поведінку [9, с. 62].]

Дослідження К. Платонова допомогли виділити такі рівні моральної вихованості особистості:

1) «відмінна (внутрішня) вихованість – наявність моральних звичок і моральних почуттів як потреб виконання моральних норм та протидія їх

порушенню – закріплення наявних моральних норм;

2) добра (зовнішня) вихованість – наявність автоматизованих моральних навичок, застосування добре засвоєних моральних знань, що характеризується мимовільними діями, які відповідають моральним нормам, – виховання моральних звичок;

3) ситуаційна вихованість – добре знання моральних норм, але дотримання їх лише в ситуаціях, що загрожують неприємностями (довільне виконання дій); можливе порушення виконання моральних норм – вправлення моральних навичок;

4) погана вихованість – знання моральних норм, але відсутність навичок їх виконання; прояви невихованості та аморальних дій – навчання моральних навичок;

5) невихованість – непевне уявлення про моральні норми й навички; часті прояви невихованості та дій, що суперечать моральним нормам, – навчання знанням моральних норм» [26, с. 236-237].

Таким чином, моральне виховання – це співпраця педагогів, батьків та дитини, головною метою якої є формування у дошкільників спеціальних моральних норм і правил поведінки та забезпечення моральної спрямованості особистості. А головними чинниками, що будуть сприяти моральному вихованню дитини будуть обрані напрями, засоби й методи психолого-педагогічного впливу та ціннісні орієнтації педагога та суспільства навколо дітей. Для досягнення оволодіння дітьми моральними уявленнями і поняттями слід організувати інтенсивну діяльність під керівництвом дорослих.

1.2. Казка як один із основних жанрів фольклору

В сучасній українській системі освітнього процесу здебільшого використовується народна педагогіка, усна народна творчість та фольклор, які

протягом тривалого часу вважаються джерелом мудрості та надбанням національної духовності.

Фольклор – це усна народно-поетична творчість, характерними ознаками якої є колективність творення, масовість побутування, анонімність та багатоваріантність у виконанні [6].

Український фольклор – це унікальний досвід накопичений протягом тривалого часу, в якому за тривалий час закладено інформацію про необхідний розвиток моральних почуттів та ідеалів.

Варто зазначити, що метою дитячого фольклору – є надання дитині інформації про навколишній світ, взаємовідносини між людьми, основ норм моралі, естетику докільля засобами мови колисанок, забавлянок, потішок, казок тощо.

Перш за все в сучасному світі слід звернути увагу на духовне та моральне відродження, яке неможливо здійснити, не засвоюючи культурно-історичний досвід народу, який створюється століттями величезною кількістю поколінь і закріплений в творах.

Дослідник В. Кононенко бачив сутність виховання у зверненні до українського традиційного ідеалу – людини з високими моральними якостями, з чудовими рисами національного характеру, яка знає і шанує свою батьківщину, національну мову. Та досягти цього ідеалу можна за допомогою використання текстів усної народної творчості, яка є невичерпним скарбом етнічних елементів.

Цінним, на наш погляд, є слова К. Ушинського, який просуваючи принцип народності, говорив про те, що «Мова – це найважливіший і найміцніший зв'язок, який з'єднує минулі, сучасні і майбутні покоління народу в одне історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя...» [18, с. 99].

Ідеалом виховання К. Ушинський вбачав – поєднання морального та розумового розвитку за допомогою впровадження у виховання народних казок, які будуть привносити у життя впевненість у перемозі правди над брехнею або у

перевазі добра над злом.

У казках ілюзія позитивного головного героя та його супутників швидкоплинна, тимчасова, вони завжди шукають щастя, і це щастя є результатом колективних зусиль. Оптимізм, який зображено у казках особливо привертає увагу дітей і підсилює виховне значення.

Науковець і дослідник О. Ольжич у своїх роботах підкреслює, що дошкільна освіта має бути «національною, а її зміст та навчальні матеріали – української народної культури, котрий формує непереривний зв'язок з національними чинниками» [32, с. 32]. Також він звертає нашу увагу на те, що формування характеру дитини починається з дошкільного віку і все ще вимагає «насадження нашого національного світогляду та моральних принципів» [32, с. 54].

Відомий педагог і вчений В. Сухомлинський вбачав народну мудрість, як одне із найважливіших джерел виховної роботи. Його педагогіка зосереджена на відданості дітей та підлітків своїй батьківщині, прихильності до матерів та батьків, прихильності до родичів, повазі до старших, робітників та старанності. Також він наполягав на дбайливому ставленні людей до свого духовного скарбу. Найголовнішим з усіх він вважав традицію виховання дітей та підлітків. Він розповідав дітям казки, співав з ними народні пісні та влаштовував народні гуляння. В. Сухомлинський був дуже захоплений народними прислів'ями та називав їх «навчальними мініатюрами». Він вивчав ефективні народні форми, що зберігають і поширюють навчальну мудрість [13, с. 33].

Вище згадані ідеї підтримують сучасні науковці (А. Богуш, А. Марушкевич, О. Монке, Ю. Руденко та ін.) та зазначають, що українське народне мистецтво є актуальним джерелом освіти, навчання та розваг для дітей. А одним з найпопулярніших жанрів – це казка, що передається з давніх часів.

Дослідниця А. Богуш визначила фольклор, як один з основних засобів морально-етичного виховання, це народна творчість, у якій художнє відображення дійсності відбивається в словесно-музично-хореографічних формах колективної

народної творчості, що виражають життя і побут людей. Кожний художній твір впливає на дитину з трьох боків: інформує про щось нове, дає їй нові знання: виховує розумово, морально, естетично; збагачує, уточнює і активізує словник дитини [5].

Як жанр українського фольклору казка є найпоширенішим видом усної народної творчості серед дітей. Казки – це епічні твори народної літератури в яких зображено відмінність у віруваннях, поглядах та уявлень людей у вигляді структуровано послідовній розповіді, з чіткими композиційними структурами, винятковими конфліктами (добра і зла та призводить до перемоги добра).

Як епічне оповідання казка характеризується специфічними жанровими особливостями. Фольклорі вона сформувалася як усний твір. Особливістю казки можна назвати традиційність. Тобто, наявність вже традиційно сформованих сюжетів в залежності від жанру, а також структуру та кінцівки казки.

Науковець Г. Волков стверджує, що казки є всебічним інструментом, що сприяють загальному розв'язанню проблем психічного, морального та естетичного виховання [18, с. 50].

Казка має достатньо відмінностей від суміжних жанрів фольклору. Адже їй притаманно нести у собі певну «вигадку». Якщо в легенді або міфі основним є підкреслення «достовірності» чи «імовірності» того, про що йдеться у творі, то казка зосереджена на «вигадці», яка несе у собі натяк на якесь конкретне явище та повністю захоплює читача.

Дослідниця М. Горностаєва у своїй статті «Міф і казка як символічні системи» визначила особливість казки як фольклорного жанру. На основі аналізу її статті було виділено елементи, притаманні саме казці елементи, а саме:

- неправдивість казкового сюжету;
- закон часу, за яким час у казці змінюється відповідно до дії героя, тобто може стискатися чи розтягуватися залежно від плину сюжету;
- принцип протиставлення й протиріччя, за яким дії героїв можуть здаватись

нелогічними відповідно до реальності, однак цілком правильними з точки зору казкової логіки;

– обмежена кількість персонажів, зображення лише тих персонажів, які мають значення до дій головного героя.

Учені-фольклористи, етнографи та літературознавці О. Афанасьєв, О. Величко, М. Горностаєва, О. Кирилюк, Є. Мелетинський, В. Пропп та ін. присвятили вивченню казки чимало досліджень, однак на сьогодні поки що не існує єдиного визначення цього поняття.

У словнику літературознавчих термінів сформульовано таке визначення казки, це – «один із основних жанрів народної творчості, епічний, розповідний, сюжетний художній твір усного походження про вигадані та фантастичні події [33].

Казка – це твір мистецтва, з яким дитину знайомлять дорослі, починаючи з самого народження, що складався різними поколіннями людей, доповнювався, збирався казкарями. У ній відображено як історичне минуле, так і сучасність, культурні цінності українського народу [21].

Ми вважаємо, що казка – це поєднання дійсності та фантазії, історичного досвіду і бажань народу, яка містить правду, але при цьому вплетена у художню вигадку.

Під час освітнього процесу у закладах дошкільної освіти використовуються такі казки: соціально-побутові казки, казки про тварин, чарівні (фантастичні) казки, легенди.

Виходячи з проаналізованої літератури можна виокремити найбільш поширені види казки (табл. 1.1).

Казки про тварин («звіриний епос»). Це один із найдавніших видів казки. Який пов'язують з тотемічними уявленнями. Де переважно головним героєм є тварини. З часом казка почала трансформуватись та замість магічного сенсу набула повчально-виховного характеру. Казки про тварин мають певні різновиди і одним з таких є – кумулятивні казки (твори для дітей, що розвивають логічне мислення,

пам'ять, виховують моральні почуття тощо).

Таблиця 1.1

Види казок

Класифікація	Види казок
За походженням	Літературні та фольклорні
За творцем сюжету	Народні, літературні (авторські), народні у літературній обробці
За змістом	Казки звірині, казки чудесні, казки легендарного характеру, казки-новели, побутові казки

Фантастичні казки («чудесні») первинно містили у собі магічне призначення, яке з часом втратилося. У цих казках поєднується міфічне, фантастичне і героїчне.

Героями фантастичних казок, як правило, стають люди наділені фантастичною силою, винахідливістю, які допомагають їм подолати усі випробування на шляху до мети.

Побутові казки зображують повсякденне життя. Героями їх виступають селянин, кмітливий(-а) наймит(-чка), вередлива жінка тощо. Також у цих казках зустрічаються персоніфіковані образи – Доля, Щастя, Горе, Лінь, Кривда.

До найдавнішої казки у всьому світі належать – народні казки. Вони особливі тим, що не мають автора. Народна казка то є витвір суспільства. Ця казка як правило переказується великою кількістю людей і досить сильно змінюється.

Хочемо зазначити, що народні казки почали записувати пізно, тому вони стали відомі вже не такими, якими були колись, а в значно зміненому вигляді, що ускладняє їх вивчення.

Повна протилежність народній казці, це літературна казка (авторська) – казка, створена одним чи декількома авторами, імена яких як правило відомі.

Літературна казка є похідною від казки народної. Можна сказати, що жанр,

який ввібрав у себе риси народної казки та елементи літературних жанрів. Попри свої фольклорні витоки, літературна казка виступає незалежним самоцінним типом тексту. У ній використовуються ідейні принципи та сюжетно-композиційні моделі повісті, філософського роману, утопії, притчі, байки та інших літературних жанрів.

Казка не тільки стимулює підвищення інтересу до навчання, але й спонукає дитину до аналізу, міркувань, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та узагальнення. Казкові твори позитивно впливають на формування особистості дитини починаючи з дитинства. Казки містять повчальний зміст, який виховує у дітей моральні якості.

Необхідно відзначити, що чуттєвий аспект сприйняття художнього твору дитиною анітрохи не зменшує ролі мови й мислення, а особливо художнього слова. Останнє одночасно веде дитину шляхом чуттєво-образного й аналітико-синтетичного, абстрагуючого мислення.

Під час прослуховування розповіді чи казки дитина дошкільного віку проявляє особливу внутрішню активність та стає ніби співучасником подій, описаних і сприйнятих нею. Можливо, саме у цьому полягає секрет глибокого впливу, який художній твір справляє на дитину, залишаючи на її душі яскравий слід.

У своїй науковій роботі С. Литвиненко наголошує на ефективності виховання на основі використання українських народних казок, що, між іншим, реалізується у дитини через формування у неї почуття цілеспрямованості. Тобто певні вчинки казкових героїв уособлюються з конкретними особистісними якостями, які сприяють вихованню окремих риси характеру, зокрема такі: доброта, чесність, щирість, працьовитість, людяність.

Найбільше приваблює дітей казковий герой. Зазвичай це персонаж ,який поєднує у собі такі риси характеру: добро, справедливість, краса, силу. Поміж цього герой обов'язково досягає успіху, долаючи будь-які перешкоди не лише за допомогою чудових помічників, але, перш за все, завдяки особистим якостям -

розуму, силі духу, самовідданості, кмітливості. Герой казок часто стає зразком для наслідування, адже в кожній дитині бути такою ідеальною. Для дітей зовсім не важливо, хто героєм казки буде людина, тварина або дерево. Важливо те, який в нього характер та які вчинки він робить. Казка намагається навчити дитину оцінювати головні якості героя [25].

Також С. Литвиненко узагальнює позицію цілої когорти дослідників, що вплив казки на виховання дитини має носити систематичний характер та гуманістичну спрямованість [20, с. 36].

Зазначимо, що Т. Гризоголазова у своїх дослідженнях також зосереджує увагу на важливості виховної ролі казки та відводить значне місце музичним казкам. На її думку, за допомогою музики в казці можна передати почуття героїв, та це полегшує сприйняття сюжету [11, с. 102].

Виховну роль казки О. Бондарчук вбачає у можливості допомагати дитині розвивати її наочне мислення й уміння фантазувати. Оскільки дитячому мисленню властивий анімізм (схильність наділяти неживі предмети душою, внутрішньою силою, здатністю до самостійного, потаємного життя), то казка – це якісно нова подія в інтелектуальному житті дитини, яка революційно перетворює багато аспектів її життя [7, с. 18].

З огляду на це пропонуємо розглянути запропоновані П. Яничевим потреби, які актуалізуються, закріплюються та задовольняються у дитини в процесі сприйняття та засвоєння змісту казки, маючи вагомий виховний вплив:

- потреба в автономності (незалежності);
- потреба в компетентності (силі, могутності);
- потреба в активності;
- потреба брати на себе відповідальність за власні вчинки;
- потреба в порушенні заборон і правил.

А реалізація цих потреб в житті буде сприяти переходу від дитинства до дорослого життя.

Отже, казка – це різновид фольклору. Якому характерно поєднання дійсності та фантазії, історичного досвіду і бажань народу, яка містить правду у вигляді художнього твору. Казка є соціальним, гуманним засобом виховання дітей, де дитина суб'єкт соціалізації. За рахунок того, що казка містить в собі соціальну основу, дошкільник вчиться розрізняти добро і зло, соціальну справедливість і несправедливість, набувають досвіду соціальних взаємовідносин. Та саме таким шляхом відбувається передача досвіду стосунків у суспільстві.

1.3. Значення казкотерапії в моральному вихованні дітей дошкільного вік

Головною метою морального виховання в освітньому просторі є цілеспрямований процес формування гармонійної особистості. На нашу думку гармонійна особистість поєднує у собі гуманність, працелюбність, чесність також це людина, яка наділена почуттям відповідальності, власної гідності та любов'ю до Батьківщини. На основі яких вже формуються риси людини: духовність, моральність, працьовитість, екологічна культура, жага до розвитку індивідуальних здібностей і таланту.

Серед сучасних методів виховання та педагогічної роботи з дітьми казкотерапія є один з ефективніших, адже жоден з жанрів літератури не користується у дітей такою популярністю, як казка. Казка – один із найцікавіших фольклорних жанрів, в ній відкривається чарівний дивосвіт життя для кожної дитини.

Підтвердженням цього є слова С. Русової, яка вважає поняття «дитина» і «казка» нероздільними. На її думку «Казка природно відповідає вимогам дитячого розуму, а ті людські відносини по казках такі прості і зрозумілі, що дитина може щиро співчувати лихові і недолі, радіти перемозі й щастю казкових героїв» [30, с. 211].

У казці закладено перше свідоме враження від правди й неправди, добра і зла тощо. Також в дитини пробуджуються почуття дитячої уваги до людей, співчуття за їх долі, любов та приязні до усього доброго і красивого. Казка дозволяє дитині звернути увагу на свої проблеми, а також побачити різні шляхи їх вирішення.

Тенденція використання казки для терапії відкрив почалась завдяки Б. Беттельгейму. Саме він просував ідею, що казки допомагають дітям боротися з різними страхами та внутрішніми конфліктами. Б. Беттельгейм порівнював сюжети різних казок з дитячими проблемами [38].

Як самостійний напрям, казкотерапія сформувалася у 90-і роки ХХ ст. Джерелами концепції казкотерапії стали роботи Л. Виготського, Д. Ельконіна, дослідження Б. Беттельхейма, Е. Берна, позитивна терапія притчами та історіями Н. Пезешкяна, дослідження дитячої субкультури М. Осоріної, ідеї Е. Романової, психотерапевтичні казки та ідеї О. Гнездилова, досвід О. Захарова. Розуміння казки як такої, що є зосередженням життєвого досвіду та життєвих сценаріїв спостерігаємо в роботах К.-Г. Юнга та В. Проппа.

У теоретичних джерелах термін «казкотерапія» розглядіють в різних контекстах. Це відбувається тому, що казкотерапія знайшли застосування у багатьох сферах життя: у вихованні, освіті, розвитку, тренінговому впливі, психотерапевтичній роботі. Аналізуючи поняття «казкотерапія» можна знайти визначення, що це цілий напрямок психотерапії, який використовує як інструмент казку або вигадану історію. Та в той же час, що це просто виховний метод.

Ми вважаємо, що казкотерапія – це психолого-педагогічний метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості у казкову атмосферу, в якій можуть проявитися потенційні можливості людини, та є ефективним інструментом у передачі дошкільнику досвіду з необхідних моральних норм і правил.

На думку дослідниці Л. Фесюкової, «казкотерапія – це спосіб передачі індивідууму (частіше дитині) необхідних моральних норм і правил» [15, с. 7]. Та цей метод виховання у дитини особливого ставлення до світу є прийнятим у

соціумі. Як ми вже зазначали раніше, казка є одним з найдавніших способів передачі досвіду та соціалізації.

Дослідниця О. Дубинська, надала таке визначення казкотерапії – це процес пошуку сенсу та інтерпретації загальних знань про світ і систему відносин; процес активізації потенціалу особистості та всебічного виховання; перенесення казкових змістів у реальне життя; у дитини з'являється почуття захищеності та можливість матеріалізації мрії [14].

Зазначимо, що важливість застосуванням казкових мотивів і образів запровадив В. Сухомлинський, який надавав значну увагу використанню казки при роботі з дітьми. В основу цього методу покладено занурення в казкову атмосферу, за допомогою особливого ритуалу входження в казку. У процесі казкотерапії особистість навчається сприймати себе такою, якою вона є.

У статті «Кімната казки» В. Сухомлинського казку визначено, як невичерпне джерело формування дитячого мислення, благородних почуттів та прагнень. У цій статті великий педагог писав: «Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [4, с. 616]. Діти знаходять глибоке задоволення в тому, що їхня думка вільно розгулює у світі казкових образів.

Автор звертає увагу, що навіть, якщо казку переказувати дітям безліч разів, вони все одно можуть відкривати в ній щось нове. Казкові образи становлять перший крок від яскравого, живого та конкретного до абстрактного. Без казок діти не мали би змоги повноцінно оволодіти навичками абстрактного мислення, оскільки казка стала для них великим етапом у духовному розвитку. Для дитини казкові герої є втіленням добра і зла, і кожен раз, розповідаючи одну й ту саму казку, дитина виражає своє особисте ставлення до концепцій доброго і поганого.

Казка є благодатним джерелом виховання любові до Батьківщини, яке не має собі рівних. Патріотична ідея казки глибоко вкорінена у її змісті; народні казкові

образи, які існують тисячоліттями, викарбовують у серці та розумі дитини могутній творчий дух працездатного народу, його погляди на життя, ідеали та прагнення. Казка виховує любов до рідної землі, оскільки вона представляє собою творіння народу. Казка – це духовні скарби народної культури, які, вивчаючи, дитина пізнає серцем життя свого народу.

Для ефективної роботи з «світом казки» В. Сухомлинський у методиці «Школи радості» пропонує створення кімнати казки, в якій діти будуть почувати себе у світі казкових образів. Кожна картинка, кожний наочний образ в цій кімнаті загострює сприймання художнього слова та допомагає глибше розкрити ідею казки.

Педагог зазначав, що, естетична потреба ніколи не повинна задовольнятися до перенасичення. Там, де є перенасичення, починається снобізм, міщанське розчарування, нудьга, пошуки засобів «убити» вільний час.... «Ми приходимо сюди в час осінніх і зимових присмерків – у цей час казка звучить для дітей по-особливому і сприймається зовсім не так, як, скажімо, ясного сонячного дня» [4, с. 618]. Використання такої кімнати допомагає дітям переживати долю героїв, ненавидіти зло і гаряче співчують добру. Дитяча фантазія в кімнаті казки стає необмеженою. Достатньо дитині подивитися на новий предмет, як він уже пов'язується з іншим, народжується фантастичне уявлення, дитяча уява виражає, очі загоряються, мова тече плавним потоком.

Казка для маленьких дітей – це не просто оповідання про фантастичні події; Чим цікавіша казка і чим більш незвичайна обстановка, в якій опиняються діти, тим сильніше розкривається гра дитячої уяви, тим більш несподівані та унікальні образи створюють маленькі чарівники. Дитині хочеться не лише слухати казку, а й самій розповідати її, не лише слухати пісню, а й самій співати, не лише спостерігати за грою, а й брати участь у ній. У такі моменти найсором'язливіші стають сміливими й рішучими. Мова, яка може бути заплутаною та недоладною в інших випадках, тут стає пивною, виразною та гармонійною.

Створення казок – один з найцікавіших для дітей видів поетичної творчості.

Водночас це важливий засіб розумового розвитку. Якщо ви бажаєте, щоб діти творили, створювали художні образи, перенесіть з вогника своєї творчості хоча б одну іскру у свідомість дитини.

Педагог В. Сухомлинський наголошував, що «читання в роки дитинства – це передусім виховання серця, доторкання людського благородства до потаємних куточків дитячої душі. Слово, що розкриває благородні ідеї, назавжди відкладає в дитячому серці зернятка людяності, з яких складається совість» [4, с. 622].

Казкотерапія відрізняється від решти методів тим, що психологічна дія відбувається на ціннісному рівні. Під час її застосування завжди відбувається опора на базові життєві цінності: Добро, Любов, Віру, Гідність, Спокій, Співпрацю, тощо. Казкові історії дають можливість розповісти про них у цікавих і захоплюючих сюжетах. Інформація у такому вигляді, дуже легко, без опору сприймається дітьми. Казки попереджають про наслідки тих чи інших наших вчинків, але не нав'язують життєвих програм.

Казки мають глибокий вплив на дитячу психіку та емоційний стан. Давайте розглянемо кілька аспектів, які можуть пояснити цей явища:

1. Емпатія та ідентифікація: Діти на початковому етапі розвитку нерідко ідентифікують себе з героями оповідань. Вони стають «співучасниками подій», оскільки відчувають емоції та переживання героїв. Позитивний вигляд на героїв та їхні перемоги робить оповіді для дитини цікавішими та важливими.

2. Моральність і правильність: Дитина, маючи просте та добре серце, приймає і прагне до морально правильних вчинків. Вона оцінює вчинки героїв з точки зору справедливості та добра, і тому хоче бачити перемогу добра над злом.

3. Сприйняття кінцівки: Діти, як правило, віддають перевагу щасливим кінцівкам. Це може бути пов'язано з бажанням бачити світ у позитивному світлі та вірити в те, що добро завжди перемагає.

4. Формування цінностей: Художні твори можуть впливати на формування цінностей у дитини. Вони надають приклади позитивних якостей та навчають

важливим моральним принципам.

5. Наївність та прямолінійність: Дитяча наївність може робити їхнє сприйняття світу більш простим і чітким. Таке прямолінійне мислення може визначати їхні очікування від художніх творів.

Такий внутрішній активізм та участь у подіях може служити не лише джерелом розваги, але і важливим елементом виховання та розвитку дитини, допомагаючи їй розуміти соціальні норми та цінності.

Дивлячись на те, який результат необхідно отримати, спочатку ставиться мета, а потім вже добираються певні казки, які б допомогли реалізувати поставлену мету з використанням основних функцій. Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії з собою й оточуючим світом.

Казку, можна назвати універсальним засобом для освітньої діяльності. Універсальність казки обумовлена такими чинниками:

- 1) інформативний - через аналіз придуманої казки дитина отримує інформацію про життя героя, способами уникнення труднощів;
- 2) безмежний - доповнюючи, збагачуючи казку, дитина змінює і збагачує своє життя;
- 3) феєричний - можна використати ляльки, вбрання, музичні інструменти, продукти діяльності дітей.
- 4) емоційний - через участь в казці дитина накопичує позитивний емоційний заряд, зміцнюючи свій соціальний імунітет;
- 5) мудрий - через казку ми маємо змогу передати дитині нові способи і алгоритми виходу із складної придуманої ситуації;
- 6) автономний - в кожній казці герой діє самостійно на протязі всього шляху, робить вибір, приймає рішення, сподіваючись лише на свої власні сили;
- 7) компетентний - герой здатний пройти будь-які труднощі і перешкоди і ,як правило, стає переможцем, досягає успіху, хоча може терпіти тимчасові

незручності.

Метод казкотерапії включає читання казок та створення малюнків (ілюстрацій) за їх змістом; використання різних видів театру для обігрування казки; гра-драматизація за сюжетом казки; створення казки своїми руками (виготовлення іграшок, книжок на заняттях з художньої праці).

Основні функції казкотерапії наведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні функції казкотерапії

Функція	Зміст
Діагностична	Дозволяє з високою мірою точності визначити причину проблеми дитини та сформулювати мету для подальшої виховної роботи
Терапевтична	Дозволяє охарактеризувати бачення дитини оточуючого світу, її особистісного ставлення до сюжету казки та сформулювати своє власне бачення подальшого розвитку подій
Виховна	Сприяє усвідомленню дитиною дошкільного віку простих життєвих істин, та вихованню в дитині необхідних рис особистості
Корекційно-реабілітаційна	Досягається за рахунок роботи з поведінковими особливостями особистості, а саме заміщення неефективного стилю поведінки на більш продуктивний та пояснення сенсу того, що відбувається. Та встановлює бажаний результат, який має бути наприкінці казкотерапії

Слід зазначити, що функції казкотерапії спрямовані на виконання єдиної мети – це допомога дитині, у її розвитку тим шляхом, який буде для неї природним

та комфортним через реалізацію себе, підвищення рівня самосвідомості.

Ці функції можна назвати універсальними, адже їх реалізація не залежить від того, чи буде казка народною або сучасною, головне, щоб вона наслідувала потрібну виховну мету. Матеріали для казкотерапії добираються відповідно до виду діяльності, яка буде здійснюватися. Можна використовувати традиційні казки та інші книги для дітей; книги в супроводі сценічних елементів, казки-аудіокниги, мультфільми; анімаційні фільми, ляльки для використання в казках.

Звертаємо увагу на визначенні принципи ефективності казкотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку, які були визначені А. Капською і Т. Мирончик:

- 1) об'єктивність та усвідомленість;
- 2) множинності трактувань того, що відбувається;
- 3) зв'язок з реальністю [16, с. 106].

Також у своїх роботах Р. Ткач визначила правила створення казки з метою ефективного впливу на емоції і модель поведінки дитини:

- 1) казка повинна бути ідентичною життєвій проблемі дитини, але ні в якому разі не мати з нею прямої подібності;
- 2) казка повинна пропонувати альтернативний досвід, використовуючи який дитина може здійснити новий вибір при вирішенні своєї проблеми, або в цьому їй має допомогти психолог;
- 3) казковий сюжет повинен розгортатися в певній послідовності: зачин (початок історії), розгортання дії, кульмінація і розв'язка [22, с. 48].

Науковцями з Інституту казкотерапії, було визначено види казок, які можна використовувати під час діагностичної та виховної роботи:

– художні казки – основані на історичній народі та авторські історії. В художніх казках поєднано дидактичний, психокорекційний, психотерапевтичний, зміст. Саме за допомогою таких казок дитина дізнається, що житті присутнє протиборство добра і зла. Причому добро завжди заохочується, а зло – карається. Художня казка допомагає дитині оцінити вчинки героїв та зробити свої висновки.

Авторські художні казки більш образні, емоційні, ніж народні;

- дидактичні казки створюються педагогами для кращого засвоєння навчального матеріалу. Їхніми героями зазвичай стають абстрактні поняття та явища природи (Доброта, Зло, Вітер, Гравітація), неживі предмети (іграшки, предмети шкільного приладдя), символи (фігури, букви, звуки та ін.), для яких спеціально створюється казкова атмосфера. Ці казки допомагають педагогам реалізувати навчальні завдання;

- корекційні казки (психокорекційні) дозволяють коригувати поведінку дитини або її особисті риси характеру, які доставляють їй дискомфорт (сором'язливість, неохайність, примхливість, жадібність, агресивність тощо), сприяє вихованню в дітей толерантності, чесності та дбайливого ставлення до природи. Така казка має містити у собі героя (казкового двійника дитини); опис його життя; проблемну ситуацію, яка буде стосуватись дитини; розповісти, як казковий герой вирішив її;

- психотерапевтичні казки, можуть використовуватись у роботі психолога. Вони не завжди мають позитивний характер, але глибокі та проникливі, часто надихають людину на роздуми. Це у свою чергу, стимулює процес особистісного зростання;

- медитативні казки орієнтовані на розвиток різних видів сприйняття та створюються атмосферу, яка сприяє накопиченню позитивного образного досвіду, зняття емоційної напруги. Характер цих казок – мандрівка. У них відсутні конфлікти і злі герої. Для створення такої казки достатньо пригадати ситуацію, коли почувалися щасливими, спокійними, радісними. Наприклад, можна разом з дитиною «вирушити» до казкового лісу та поспілкуватися з квітами, деревами, пташками й добрими тваринами. Ці казки необхідно слухати в комфортній, привабливій обстановці, наприклад, під спокійну музику, щоб була можливість розслабитись та повністю поринути у казку.

Таким чином, моральне виховання це один із найважливіших видів

виховання, що полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні навичок і звичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології.

Зміст морального виховання ґрунтується на таких завданнях: формування в єдності моральної свідомості, поведінки, почуттів. А головними чинниками, що будуть сприяти моральному вихованню дитини будуть обрані напрями, засоби й методи психолого-педагогічного впливу та ціннісні орієнтації педагога та суспільства навколо дітей. Серед сучасних методів виховання та педагогічної роботи з дітьми казкотерапія є один з ефективніших, адже жоден з жанрів літератури не користується у дітей такою популярністю, як казка.

За рахунок того, що казка містить в собі соціальну основу, дошкільник вчиться розрізняти добро і зло, соціальну справедливість і несправедливість, набувають досвіду соціальних взаємовідносин. Та саме таким шляхом відбувається передача досвіду стосунків у суспільстві. Казкотерапія – слугує допоміжним засобом, що використовує казкову форму для інтеграції особистості у казкову атмосферу, в якій можуть виявитися потенційні можливості людини, та є ефективним інструментом у передачі дошкільнику досвіду з необхідних моральних норм і правил. Метою казкотерапії є усвідомлення дитиною себе, своєї неповторності, до відчуття гармонії із собою і світом.

Отже, у процесі казкотерапії особистість навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність. У кожній людині існує потреба у самовираженні, яка здебільшого, залишається незадоволеною, що породжує внутрішній конфлікт.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методи та форми використання казки у моральному вихованні дітей дошкільного віку

Дитяча казка – це один з основних засобів для розвитку всебічно розвинутої особистості. Казки використовувались в освітньому процесі педагогами у всі часи.

Якщо казку використовувати у зрозумілій для дитини формі, то вона сприятиме знаходженню дитиною шляху до вирішення різноманітних життєвих ситуацій. Адже у кожній казці є проблемна ситуація, яку треба вирішити під час оповідання, розказування, читання чи аналізу тексту казки. Дитина найчастіше ототожнює себе з героями казки, роздумує, щоб вона у цьому випадку зробила і таким чином знаходить вихід із ситуації.

У своїх працях Б. Желбі наполягає, що використання казки дає можливість дитині розкрити свої власні почуття та виявити певну агресію, шляхом повторення, слухання або вигадування казки [39].

Казка покликана донести основні моральні поняття, такі як добро та зло. Дитина починає порівнювати себе з позитивними або негативними героями казки, розуміючи таким чином різницю між ними.

У своїх працях А. Богуш та О. Версака дають кілька порад у використанні казки як одного із засобів морального виховання дітей дошкільного віку:

- 1) необхідність у використанні засобів наочності;
- 2) використовувати казку у процесі спілкування з дітьми під час різних видів діяльності;
- 3) узгодженість батьків та вихователів щодо використання казок у процесі

морального виховання дошкільників;

- 4) застосування казки в певній системі.

Тож варто спочатку використовувати короткі уривки з казок, або короткі казки про певні моральні якості, далі – використовувати казки, які мають складний моральний зміст та демонструють типаж та характер героя.

Існують такі напрями використанні казки в процесі морального виховання дошкільників: робота з вихователем; з дітьми; з батьками. Завдяки забезпеченню єдності цих напрямів забезпечується розвиток моральної свідомості дитини старшого дошкільного віку.

Методами використання казки як методу морального виховання дітей дошкільного віку є:

- наслідування позитивної поведінки головного персонажа казки;
- приклад головного героя;
- розігрування позитивних ролей героїв казки.

Під час використання методу казки у моральному вихованні дітей дошкільного віку обов'язково треба врахувати специфіку дитячого фольклору та дитячу літературу, важливо підібрати сюжет, який буде відповідати віковим можливостям та буде близький для дитини.

Доцільним під час роботи з дошкільнятами є наступний алгоритм роботи з казкою:

- 1) прочитання казки та її аналіз разом з дітьми;
- 2) формулювання цілей подальшої роботи з дітьми;
- 3) поетапне планування роботи;
- 4) підсумок роботи з дидактичною казкою в формі виставок виробів, малюнків, результатів власного письменництва, показу вистав та ін.

Якщо під час роботи використовується дидактична казка слід супроводжувати її яскравим наочним матеріалом, який, виконує ряд важливих функцій:

- принцип доступності (за діяння слухового та наочного сприйняття);
- можливість організувати самостійну роботу вихованців;
- наочний матеріал може бути різноманітним: демонстраційний (великий) – для показу дітям (аудіо, відео) і роздатковий (дрібний) – яким діти користуються, виконуючи дидактичні завдання (ляльки, картки із зображенням героїв казки та ін.).

Для дошкільників буде недостатньо просто прочитати казку, необхідно зробити разом з дітьми певний висновок, поставити питання, яке б підштовхнуло слухача до роздумів про життя. Адже сама мета використання казки – це занурення дитини в процес обмірковування казки, зацікавити її та спрямувати на обдумування. Для сучасної дитини важливо обговорити сюжет, розглянути або розфарбувати зображення героїв.

У залежності від кількості дітей, заняття з використанням казки поділяється на:

- індивідуальні;
- групові (від 3 до 10 осіб).

Якщо, кількість дітей буде більше, то діти зосередяться на думках однолітків, а не на своїх. Найкращим варіантом буде проводити заняття індивідуально.

Під час підбору казки вихователь має враховувати такі характеристики:

- у казці має бути присутня проблема, яка буде актуальною для дитини та буде відповідати певному образу;
- фінал казки має бути відкритий, щоб дитина сама змогла знайти вирішення проблемної ситуації.

Умовно структуру казки можна поділити на декілька частин:

- 1) вступна частина, яка знайомить дітей із сюжетом. Завдання – ознайомити дітей з певною проблемою, яка наявна у сюжеті та надати нову інформацію;
- 2) основна частина, де безпосередньо відбувається розвиток сюжету. У цій частині дитина дізнається, яким способом герой вирішує проблему, що повстала на його шляху, його ставлення до цієї проблеми та навколишнього світу. Важливим

етапом буде усвідомлення дитиною проблем героя та помилок, яких він допустився з метою уникнення цього у своєму житті;

3) заключна частина, в якій відбувається вирішення проблеми. Зазвичай добро перемогло зло та герой стає щасливим.

Обов'язково включайте мораль у кінці казки, щоб дитина могла осмислити вивчені уроки. Це допомагає дітям навчитися подолувати труднощі та вирішувати проблеми. Вибір казки може залежати від віку та індивідуальних особливостей дитини, а також від конкретної ситуації чи мети проведення заняття.

Перед вибором казки слід розібратися у причинах проблеми, а потім обирати твори, які сприятимуть знаходженню вихідних шляхів з труднощів.

У додатку А представлено конспекти занять з морального виховання з використанням казкотерапії. Під час проведення таких занять можна використовувати різноманітні твори, що розширюють знання дітей про моральні норми та виховують культуру взаємин між людьми, наприклад:

«Коза-дереза» – порядність, щирість, люб'язність, чуйність, товариськість, повага до друзів.

«Розумне мишеня» – доброта, порядність, щирість у стосунках, дружелюбність, поступливість.

«Мудра голка» – бажання пізнавати нове і цікаве.

«Лисичка та Журавель» – доброта, порядність, товариськість, щирість, гостинність.

Казка виступає ефективним засобом сприяння розвитку творчих здібностей та фантазії дитини. Українська народна казка «Царівна–Жаба» становить відмінний приклад, де героїня виявляє фантазію та вміння вирішувати складні ситуації. Читання таких казок допомагає дитині розкривати свій творчий потенціал та використовувати його в житті.

Для того щоб виховання за допомогою казок мало позитивний вплив на дитину, важливо дотримуватися певних правил:

- 1) проводити терапію не рідше, ніж один раз на тиждень;
- 2) під час занять діти мають можливість висловлювати свої відчуття;
- 3) казка повинна створювати особливу атмосферу та поєднувати текст з вправами;
- 4) враховувати психологічні, вікові та індивідуальні особливості дітей.

У програмі «Скарбниця моралі» для морального виховання дошкільнят наведено перелік казок, які сприяють формуванню моральних цінностей.

Для молодшого дошкільного віку – українську народну казку «Рукавичка» та авторські казки: І. Січовика «Невихований ведмідь», В. Сухомлинського «Як котові соромно стало»; для середнього дошкільного віку – казки М. Коцюбинського «Дві кізочки» та «Про двох цапків».

Казки відомих педагогів: В. Сухомлинського «Як зайчик грівся взимку проти місяця», К. Ушинського «Козенята і вовк», угорську народну казку «Двоє жадібних ведмежат», українські народні казки «Колосок», «Лисичка та Журавель», «Дві вивірки».

Для старшого дошкільного віку – 32 казки Р. Завадовича «Як кущик і павучок віддячилися мишці», А. Камінчука «Півникове горе», В. Мельник «Пригоди Вуханчика», М. Пригари «Казка про Катрю», українські народні казки «Кирило Кожум'яка», «Іван-Побиван», «Покоти горошко», «Телесик» [23, с. 75-80].

За допомогою казок В. Сухомлинського у дітей формується почуття любові, доброти, бажання піклуватись про рідних людей, хоробрості. Такі казки допомагають і при ознайомленні дітей з навколишнім світом, творчістю, і при заняття з розвитку мовлення, і при пізнанні основних моральних цінностей та взаємин із соціумом [31]. У додатку Б нами було сформовано приклад казок В. Сухомлинського спрямовані на морально – етичне виховання та визначено їх виховну мету.

В процесі освітньої діяльності використовуються такі види роботи з казкотерапії:

- творчі словесні завдання (гра «Навпаки») (додаток В);
- складання і розігрування казок;
- вправи на римування слів;
- театралізовані ігри «Сцени із моєї казки» (додаток В);
- моделювання «Знайди дім казковому герою» (додаток В);
- виготовлення персонажів до площинного театру казок та їх обігрування;
- створення ляльок-маріонеток до пальчикового театру, розігрування художніх творів ;
- перетворення предметів у лялькові персонажі, розігрування придуманих історій з ними (гра «Перевтілення») (додаток В);
- складання сюжетних композицій до міні-вистав;
- розігрування німих казок-пантомім (вправа «Упізнай за рухами») (додаток В);
- створення колективного макета з декораціями і персонажами до чарівної казки, її розігрування ;
- розв’язання казкових завдань «Дитинство казкових героїв» (додаток В),
- створення фантазійних словесних моделей на основі ілюстративних аналітичних матеріалів дитячої періодики ;
- складання гумористичних історій по ілюстрованих моделях ;
- створення змістового «салату» із казок (Ішов Колобок лісом, а на зустріч йому Пізнайко, що було далі ?);
- ігрові творчі розповіді по колу;
- ігрові вправи та завдання до створення творчо-поетичного віночка вимовлянок-складанок, розповідей-коротульок ;
- використання віршів-забавок гумористичного змісту;
- бесіди на морально-етичні на теми за змістом казки;

– дидактичні ігри: «З якої казки герої», «Добери картинку», «Хто зайвий серед героїв казки», «Полічи героїв казки», «Добре-погано», «Навпаки» (додаток В).

У нетрадиційній роботі з казкою дітям пропоную проблемне завдання, де не може бути одного правильного рішення. Наведемо приклади таких завдань:

1. Переплутати сюжет і героїв у відомих казках, а потім запросити дітей знайти вихід зі ситуації, яка виникла в результаті цього.
2. Змінити характер героя в казці та обговорити, як це вплине на розвиток подій.
3. Ввести нового героя в знайому казку і обговорити, як це змінить сюжет та взаємодію персонажів.
4. Скласти казку на новий лад, використовуючи структуру та моральні елементи.
5. Придумати альтернативний кінець для відомих казок та обговорити його можливі впливи на поведінку персонажів.
6. Скласти казку за певною схемою, наприклад, заздалегідь визначеною послідовністю подій чи характерами героїв.

Ці завдання стимулюють творчий підхід дітей до казок, розвивають їхню уяву та допомагають усвідомлювати різноманітні аспекти моральних вчень, які містяться у казках.

Окрім вище зазначених вправ вихователь може придумати інші творчі завдання, наприклад: чия пісенька звучить?; дізнатися казку за предметами; від точок – до казки (з'єднування точок, де дитина отримує малюнок героя казки або предмета з казки, згадує її і розповідає; продовж казку; намалюй казку; створи нову казку.

Створення казок – один з найцікавіших видів поетичної творчості для дітей, і водночас це важливий інструмент для розумового розвитку. Якщо ви хочете, щоб діти виявляли творчість, створювали художні образи, передайте хоча б одну іскру з

вогника своєї творчості у свідомість дитини [4, с. 620].

Варто звернути увагу на алгоритм самостійного складання казки створений С. Баранчаком:

1 етап – визначення проблемної ситуації.

2 етап – спостереження та з'ясування поведінки дитини.

3 етап – аналіз наслідків такої поведінки.

4 етап – коректний вибір казкового героя. Головний герой має бути схожий на дитину.

5 етап – розповідь про щасливе життя персонажа.

6 етап – придумати як виявляється проблемна поведінка дитини.

7 етап – увести нового героя в казку. Наприклад, чаклуна це може бути мудрець, чарівник або вчитель, який допоможе головному герою знайти вихід із проблемної ситуації.

8 етап – розповідь, як головний герой зрозумів проблему та виправив її, від чого став ще щасливішим, аніж був на початку казки.

Використання казки як засобу з метою впливу на моральну свідомість і переконання дітей забезпечується комплексом ефективних методів і прийомів навчання: «хвилини мудрості народної», інтерактивні вправи, рольові ігри, дидактичні ігри, «Казка на пальцях», «життєві проєкти», практичні досліди та ін.

Отже, дошкільний вік – це вік, в якому закладаються першооснови морального усвідомлення власних дій та поведінки. Для цього віку провідними є такі якості: ввічливість, доброзичливість, чемність, увага до інших, повага до старших та інші. Робота з казкою під час заняття створює відчуття свята та викликає позитивні емоції; сприяє розвитку уяви; розвиває спостережливість та активність.

Казка – це дієвий засіб морального виховання дошкільників, який також може допомогти дитині впоратися зі своїм переживанням та страхом .

2.2. Методичні рекомендації щодо використання казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти

Процес виховання особистості дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти реалізується за допомогою теорії та практики. Мета педагога – створення ефективної роботи у ЗДО за рахунок взаємодії з різними соціальними інституціями для ефективного та всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Для досягнення цієї мети слід обирати різноманітний матеріал для освітнього процесу –казки є одним з засобів на основі якого буде реалізовано програмовий зміст занять.

В сучасних умовах, казкотерапія виконує такі функції: виховання, розвитку, навчання і навіть лікування. Тому діти в процесі активного слухання казки отримують велике задоволення. А процес сприймання буде краще, якщо її розповідавати, а не читати. Тому важливо прослуховування казок зробити цікавим. Тоді вона краще запам'ятовується, незалежно від того, яка саме це буде казка.

Найбільш дієвим є спосіб використання казкотерапії на заняттях у закладі дошкільної освіти є поєднання казки та гри. Адже провідною діяльністю для дітей дошкільного віку є саме ігрова діяльність.

Казкотерапія – це психолого–педагогічний метод, за допомогою якого уявна ситуація пов'язується з реальним спілкуванням, яке спрямоване на регулювання дитиною свого емоційного стану, розвиток її внутрішнього світу, надання знань про закони життя і способах прояву творчої сили і кмітливості, а сприяє пізнанню себе.

Перед початком використання казкотерапії слід провести аналіз стану моральної складової дітей дошкільного віку. Показники морального розвитку дітей дошкільного віку, окреслені в навчальній програмі Л. Коломійченка «Дорогою добра». Співвідношення критеріїв і показників морального розвитку дітей дошкільного віку представлено в таблиці 2.1.

Критерії та показники моральних уявлень дітей дошкільного віку

Критерії	Показники
Когнітивна сфера	Знання дітьми моральних категорій, таких як «дружба», «добро», «зло», а також обізнаність дітей про моральні якості.
Емоційно-чуттєва сфера	Спроможність відчувати співчуття до персонажів казок та вміння дбайливого ставлення до старших і молодших.
Поведінкова сфера	Дотримується базових норм поведінки у щоденному спілкуванні в дитячому саду та родині (вітання, прощання, подяки, вибачення), виявляє бажання допомагати в різних виданнях діяльності.

Тобто, в когнітивному аспекті, діти засвоюють різні аспекти соціальної моральної свідомості, переважно розуміючи моральні норми поведінки, що прийняті у суспільстві.

В емоційно-чуттєвій сфері у дитини формується морально цінне ставлення до інших людей. Це включає розвиток гуманістичних і альтруїстичних почуттів та взаємин, таких як увага до потреб і інтересів інших, здатність враховувати їхні почуття, співчуття у бідах і радощах, а також відчуття провини при порушенні моральних норм.

У поведінковій сфері у дитини розвивається навички будувати та контролювати свою поведінку відповідно до моральних норм і правил поведінки. Також формується здатність висловлювати співчуття до інших людей.

Ми відібрали діагностичні методики для визначення рівня морального розвитку дітей. У ролі діагностичного матеріалу ми обрали методики від А. Щетиніна, Л. Кірса і Л. Піменової, оскільки вони, на нашу думку, краще

відповідають віковим особливостям дітей дошкільного віку.

Для вивчення рівня морального розвитку в когнітивній сфері ми обрали діагностичною методикою А. Щетиніна «Незакінчені ситуації» [41]. Для аналізу рівня морального розвитку в емоційно-чуттєвій сфері слід використовувати діагностичну методику Л. Піменової «Спостереження за емоційним станом дітей в процесі перегляду лялькового спектаклю «Зайчикова хатинка». Щодо рівня морального розвитку в поведінковій сфері, ми пропонуємо діагностичні методики А. Щетиніна «Спостереження – Характер прояву емпатичних реакцій у дітей» і «Програма спостереження за культурою поведінки дитини» [41].

На основі показників моральних уявлень науковцями було побудовано систему морального виховання, яка складається з чотирьох етапів в яких активно використовується казка.

На першому етапі виховання моральних якостей акцентується на зацікавленні дітей моральними категоріями, формуванні позитивного ставлення до них та висвітленні їх змісту відповідно до основних характеристик моральних якостей, що включають основні знання про них.

Кожне заняття структуроване і включає в себе вступну, основну і заключну частини. Вступна частина (5-10 хв.) передбачає бесіду з використанням запитань для активізації знань дітей про характеристику моральних якостей (наприклад: «Що означає бути добрим?»).

Мета основної частини полягає в поясненні змісту моральних категорій, викликанні емоційних переживань та формуванні відповідного ставлення до фактів і явищ, які розглядаються та обговорюються на занятті. Застосовуються різні методичні прийоми, такі як читання казки та аналіз її змісту за певними запитаннями, а також різноманітні ігри.

Ключовим елементом заняття є використання запитань, які повинні бути конкретними та зрозумілими для дітей, а також передбачати можливість розгорнутих відповідей. При формуванні запитань важливо враховувати його

рівень підготовки та розвитку.

Спосіб визначення послідовності запитань можливий за концепцією, яку пропонує А. Богуш:

- 1) запитання, спрямовані на аналіз та оцінку дійових осіб оповідання та розкриття мотивів їхніх вчинків;
- 2) запитання, що спрямовані на розуміння основної ідеї твору (що саме розповідається в творі);
- 3) одне запитання, яке передбачає визначення ставлення до героїв твору (хто із героїв сподобався, і чому? Хто не сподобався?);
- 4) одне-два запитання, спрямовані на виявлення оцінки вчинків та поведінки дійових осіб, а також обґрунтування цієї поведінки (чи правильно вчинив герой? Чому?);
- 5) одне запитання для розкриття причин і мотивів поведінки окремого героя (чому він вчинив так?);
- 6) одне запитання для встановлення зв'язку між змістом прочитаного твору та наявним досвідом дітей (Хто з вас є чесним? Хто завжди говорить правду?);
- 7) одне запитання, що допоможе узагальнити моральні знання про норми (Що таке чесність? Що означає бути добрим?);
- 8) одне запитання, яке допомагає усвідомити значущість дотримання норм і правил поведінки (Чому завжди потрібно поважати близьких? Чому слід бути добрим?);
- 9) одне-два запитання для активізації і розуміння емоційної сфери осіб та їхнього психологічного стану (чи соромився герой свого вчинку?).

Під час основної частини заняття рекомендується використовувати дидактичні ігри та вправи для відбору та знаходження правильних слів, а також для завершення речень, пов'язаних із моральними категоріями. В заключній частині заняття учасники формулюють моральне правило.

Мета другого етапу – закріплення та удосконалення знань щодо змісту моральної норми, вироблення активного позитивного ставлення до моральної діяльності та розвиток практичних навичок вирішення моральних ситуацій. На цьому етапі проводиться заняття-бесіда, яке спрямоване на розгляд тем, пов'язаних із змістом усіх характеристик моральних категорій за сюжетом казки.

Мета третього етапу – систематизація та узагальнення знань дітей щодо змісту моральної категорії, вироблення практичних вмінь і навичок моральної діяльності. Матеріалами для цього є опис ситуацій з моральним змістом та ігри-інсценізації. Поставлені дітям запитання спрямовані на узагальнення знань і досвіду моральної поведінки.

Мета четвертого етапу – навчання дітей самостійно та диференційовано застосовувати моральні знання в практичних ситуаціях, перевірка, коригування та узагальнення їхніх знань щодо моральної категорії та закріплення позитивного ставлення до неї. На цьому етапі проводиться підсумкове заняття з використанням теми конкретної моральної категорії, такої як «Я добра (чесна, чуйна) людина». Під час заняття дітям пропонується переписати відомі казки або разом з вихователем скласти нові.

У сучасному дошкільному навчальному процесі використовується структура корекційно – розвиваючого казкотерапевтичного заняття, яку впроваджується викладачами. Ця методика була розроблена Т. Зінкевич-Євстигнєвою і включає наступні етапи:

1. Призначення. На цьому етапі проводиться ритуал «входження» в казку, спрямований на налаштування на спільну роботу. Учасники виконують колективну вправу, наприклад, утворюючи коло та взаємодіють між собою. Може включати дії, що сприяють об'єднанню групи.

2. Повторення. На даному етапі діти пригадують минулі заняття, висновки, які вони зробили, та ділиться своїм досвідом. Вихователь ставить питання про минулі заняття, відзначає, що діти запам'ятали, і сприяє їхньому відновленню та

використанню набутого досвіду в повсякденному житті.

3. Розширення. На цьому етапі вихователь представляє нову казку, щоб розширити уявлення дітей. Вони можуть висловлювати бажання новому, викликати бажання допомагати іншим персонажам казки та інші дії.

4. Закріплення. Етап спрямований на отримання нового досвіду та прояв нових якостей особистості дитини. Вихователь організовує ігри, які допомагають дітям отримати новий досвід, такі як символічні подорожі чи перетворення.

5. Інтеграція. На цьому етапі створюється зв'язок між новим досвідом і реальним життям. Вихователь обговорює з дітьми, як вони можуть використовувати отриманий досвід у різних ситуаціях їхнього життя.

6. Резюмування. Етап підсумковий, під час якого узагальнюється отриманий досвід, виокремлюються досягнення дітей та підкреслюється його значимість. Вихователь проговорює послідовність заняття, визначає особливості та підкреслює придбаний досвід.

Ефективність занять казкотерапії значною мірою залежить від дотримання відповідних правил.

Склад групи визначається у вигляді підгруп, в залежності від віку та індивідуальних особливостей дітей. Рекомендується уникати включення більше однієї дитини із гіперактивним, дратівливим чи схильним до рухового неспокою характером.

Особливе значення набуває методика створення казкового середовища, яке є особливим у протистоянні та таємничості. Для полегшення «перенесення дитини у казкову країну» важливо дотримуватися ряду правил: облаштування приміщення не менше 20 кв. м., приглушене освітлення, відсутність зайвих меблів, використання блискучих матеріалів та декорацій, які стимулюють фантазію дітей. Обов'язкові елементи включають в себе використання музики, костюмів, а також створення місця для перевтілення, де діти мають змогу втілити себе у героїв казок.

Частота та тривалість занять казкотерапії рекомендується проводити один раз

на тиждень, при цьому тривалість може коливатися від 15 до 30 хвилин, залежно від віку та індивідуальних особливостей дітей.

Педагог, проводячи казкотерапевтичні заняття, має створити сприятливий вплив та позитивний настрій, використовуючи різноманітні методи та прийоми для досягнення поставленої мети. Він виступає в ролі казкаря, використовуючи яскраву та емоційну мову, а його поведінка є підбадьорливою та природною. Однак центральним елементом казкотерапії є добровільність участі дітей, і тому важливо мотивувати їх до залучення в цей процес.

Підготовка до занять казкотерапії передбачає ознайомлення дітей з казкою для отримання цілісного враження від тексту. Кожна казка має свої особливості, і важливо зберегти стиль і атмосферу авторських творів. Вихователю рекомендується використовувати цікаві елементи на кожному етапі заняття, такі як ігри та вправи, що сприяють розвитку дрібної моторики, вираженню емоцій через міміку та рухи тіла, рухливі вправи та танці.

Заняття завершується обговоренням, де важливо ініціювати розмову з дітьми щодо їх вражень від ігор та вправ, ролей казкових героїв, що дозволяє врахувати їхню думку під час наступних занять. Кожне проведене заняття потребує аналізу для подальшого покращення процесу казкотерапії.

Умови правильної організації педагогічного процесу впливають на формування конкретних реалістичних тенденцій у дитини, які виявляються як у її власній творчості, так і у її сприйнятті художніх творів. Під час слухання казок, дитина дошкільного віку оцінює їх з реалістичних позицій. Навіть у випадках, коли дорослому важко визначити межі вигадки в казці, дитина іноді висловлює свої враження з позицій реалістичного сприйняття твору.

Поступово, у дошкільному віці, дитина вчиться вживати позицію героя, підтримувати його в своїх думках, радіти йому в успіхах та сумувати за невдачами. Формування цієї внутрішньої діяльності дозволяє дитині не лише розуміти явища, які вона не сприймає безпосередньо, але й вміти відчувати себе поза участю в

подіях, в яких вона не бере безпосередньої участі, що має велике значення для подальшого психічного розвитку [4, с. 623].

Діти дошкільного віку особливо люблять чарівні казки: враження, які вони викликають, глибоко поглинають в їхні думки та почуття, і проявляються у подальших діях, розповідях, іграх та малюнках дітей. Маленька дитина, яка ще не обтяжена складнощами абстрактного мислення, з великою емоційністю і безпосередністю переживає співчуття до позитивних героїв казки, і це впливає на її подальшу активність.

Діти середнього дошкільного віку можуть не завжди усвідомлювати мотиви свого ставлення до персонажів і просто висловлювати, що той герой «хороший», а інший – «поганий». У той час як старші діти вже можуть аргументувати свої висновки, вказуючи на соціальну значущість певних вчинків та розвиваючи здатність критичного мислення.

На основі проаналізованої інформації нами було створено проєкт з морального виховання дітей дошкільного віку. В якому структуровано визначенно алгоритм використання казкотерапії у моральному вихованні «Виховання казкою» (додаток Г).

Отже, виховання моральних якостей дошкільників має здійснюватися поступово. Для використання казкотерапії у виховній роботі важливо спочатку застосовувати доступні для сприймання казкові твори, дозувати інформацію; обирати казки, які сприяють формуванню у дітей емоційно забарвленого ставлення до добра і зла. Впровадження казкотерапії ставить певні вимоги до занять.

На сучасному етапі у практиці роботи закладів дошкільної освіти педагоги використовують структуру корекційно-розвиваючого казкотерапевтичного заняття, запропоновану Т. Д. Зінкевич-Євстигнєєвою. Вона передбачає такі етапи: ритуал «входження» в казку, повторення, розширення, закріплення, інтеграцію, резюмування, ритуал «виходу» з казки.

Отже, ефективність занять з казкотерапії залежить від дотримання відповідних

правил: склад групи, створення казкового середовища, забезпечення сприятливої психологічної атмосфери занять, створення мотиваційної складової заняття. Під час занять бажано використовувати сюрпризний момент, різноманітні ігри та вправи, танці. Ефективність занять з казкотерапії значною мірою обумовлена вмінням педагога врахувати особливості психічного розвитку дошкільників . Тому необхідно особливу увагу звертати на реакцію дітей та вміти передбачати їх поведінку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі нами здійснено теоретичне обґрунтування казкотерапії як засобу морального виховання дітей дошкільного віку.

Результати теоретичного дослідження та методичної роботи засвідчують досягнення поставленої мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків.

Проведений аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що саме в дошкільному віці слід розпочинати моральне виховання. Метою морального виховання є освоєння базових якостей особистості: людяність, моральність, патріотизм, толерантність, доброта, соціальна компетентність тощо. Оскільки казка відкриває можливість передати дітям інформацію про навколишній світ, взаємовідносини між людьми та основні моральні принципи, ми плануємо зосередити нашу увагу на формуванні цих якостей у старших дошкільників за допомогою казкотерапії.

Результати теоретичного дослідження та методичної роботи засвідчують досягнення поставленої мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків:

1. Проаналізовано теоретичний матеріал з дослідження морального виховання дітей дошкільного віку, який дав підстави стверджувати, що Моральні якості у людини не є вродженими; вони формуються та вкладаються в свідомість з дитинства завдяки моральному вихованню. Моральне виховання є цілеспрямованим процесом, спрямованим на створення високої свідомості, моральних почуттів і відповідної поведінки у віці покоління відповідно до ідей і принципів моралі.

2. Виявлено чинники, які впливають на формування моральних якостей дітей дошкільного віку до них відносяться обрані напрями, засоби і методи психолого-

педагогічного впливу, а також цінні орієнтації педагога та суспільства навколо дітей. Передумовою виникнення та засвоєння моральних форм поведінки виступають когнітивні, емоційні та мотиваційні чинники розвитку моральних норм дошкільника. Для досягнення оволодіння дітьми моральними проявами і поняттями важливо організувати інтенсивну діяльність під керівництвом дорослих.

3. Розкрито поняття казки – як різновиду фольклору. Якому характерно поєднання дійсності та фантазії, історичного досвіду і бажань народу, яка містить правду у вигляді художнього твору. Казка є соціальним, гуманним засобом виховання дітей, де дитина суб'єкт соціалізації. За рахунок того, що казка містить в собі соціальну основу, дошкільник вчиться розрізняти добро і зло, соціальну справедливість і несправедливість, набувають досвіду соціальних взаємовідносин. Та саме таким шляхом відбувається передача досвіду стосунків у суспільстві.

4. Науковий аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив констатувати, що казкотерапія є одним з найефективніших методів у виховній роботі з дітьми дошкільного віку під час морального виховання. Кожний художній твір впливає на дитину з трьох боків: інформує про щось нове, дає їй нові знання: виховує розумово, морально, естетично; збагачує, уточнює і активізує словник дитини. За рахунок того, що казка містить в собі соціальну основу, дошкільник вчиться розрізняти добро і зло, соціальну справедливість і несправедливість, набувають досвіду соціальних взаємовідносин. Та саме таким шляхом відбувається передача досвіду стосунків у суспільстві.

5. Визначено, що процес морального виховання засобами читання художньої літератури, зокрема казок, ґрунтується на взаємодії двох структур: особистості дошкільника, у якій емоції, переживання, смаки, потреби, знання, уміння, навички є структурними компонентами; найбільш доцільних, з виховного погляду, українських народних казок як дієвої виховної субстанції формування почуттів. Визначено принципи роботи з казкою під час заняття: використання засобів наочності під час роботи з казкою; використання прийомів казкотерапії під час

різних видів діяльності; співробітництво батьків та вихователів щодо використання казок у процесі морального виховання дошкільників; застосування казки в певній системі занять. Методами використання казки з метою морального виховання дітей дошкільного віку є: наслідування позитивної поведінки головного персонажа казки; приклад головного героя; розігрування позитивних ролей героїв казки.

Під час використання методу казкотерапії у моральному вихованні дітей дошкільного віку обов'язково треба врахувати специфіку дитячого фольклору та дитячу літературу, важливо підібрати сюжет, який буде відповідати віковим можливостям та буде близький для дитини.

6. Розроблено проєкт спрямований на підвищення рівня морального виховання дітей дошкільного віку за допомогою казкотерапії, в якому зазначено рекомендації щодо проведення казкотерапії.

Перспективними напрямками для подальших досліджень може виступити: теоретичне обґрунтування та експериментальне вивчення виховного потенціалу казкотерапії в моральному вихованні в різний віковий періоди дітей дошкільного віку.

Отже, казка – це саме той спосіб спілкування дорослого з малюком, який найбільше зрозумілий для дитини. Застосовуючи казкотерапію для розвитку дітей, психологи, педагоги та батьки роблять вагомий внесок у їхнє щасливе майбутнє. Метод казкотерапії неодмінно допоможе малюку більш впевнено почувати себе у дорослому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови / редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 11. 699 с.
2. Барвисте життя: хрестоматія для читання дітям дошкільного віку / упоряд.: Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 340 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
4. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Ч. I та II. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
5. Богуш А. М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах* : збірник наукових праць. Київ : Знання, 2000. Кн.1. С. 18-23.
6. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища школа. 2002. 407 с.
7. Бондарчук О. І. Виховний потенціал народних казок. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. Вип. 2(15). С. 17-23.
8. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
9. Галян О. І. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості на етапі дошкільного дитинства. *Моральна свідомість та самосвідомість особистості* : монографія / за ред.: М. В. Савчина, І. М. Галяна. Дрогобич. 2009. С. 64-76.
10. Головецька Р., Колесник Л. Моральне виховання К. Д. Ушинського. *Реалізація педагогічних ідей К. Д. Ушинського в освіті сьогодення* : збірн. наук. праць молодих дослідників / за ред. О. Є. Антонової, В. В. Павленко. Житомир : ФОРМ Лекторія Н. М., 2015. Вип. 3. С. 161-163.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний

словник. 2-ге вид. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

12. Гризоглазова Т. Н. Формування морального досвіду молодших школярів засобами музичної казки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / НАН України. Київ, 1994. 133 с.

13. Дмитренко М. І. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ : Народознавство, 2001. 576 с.

14. Дубинська О. Казкотерапія як засіб розвитку творчих здібностей дошкільників. *Психолог дошкілля*. 2014. Вип. 10. С. 12-13.

15. Єнгаличева І. Казкотерапія як один із методів корекційно-розвиваючої роботи з педагогічно занедбаними учнями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 25. С. 70-72.

16. Жебелева П. В. Казкотерапія як засіб психологічної допомоги особистості. *Вісник післядипломної освіти*. 2012. Вип. 7. С. 284-291.

17. Коломійченко Л. В. Роль соціальної орієнтації в моральному вихованні дітей дошкільного віку: психолого-педагогічні аспекти : монографія. Львів, 2011. 96 с.

18. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість : підручник. Київ : Знання-Прес, 2001. 591 с.

19. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч. посіб.. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.

20. Литвиненко С. О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки: Дис.... пед наук / С. О. Литвиненко. Одеса, 1994. 183 с.

21. Литвишко О. М. Казка у дошкільному навчальному закладі як основна умова формування основ соціальної компетентності дітей 5-6 років. *Зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. 56. С. 159-166.

22. Лохвицька Л. В. Особистість дошкільника: дорога до Я-морального : навч. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 408 с.
23. Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі : програма з морального виховання дітей дошкільного віку. Вид. 2-ге, оновл. зі змін. і доповн., Тернопіль : Мандрівець 2019. 128 с.
24. Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у сучасних дітей. *Наука та освіта*. Одеса : Наука і освіта. 2002. Вип. 5. С. 42-44.
25. Науменко Т. Методика і практика. *Початкова школа*. 2008. № 6. С. 19-22.
26. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга». 2007. 330 с.
27. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників : навч. посіб. Київ : Вища школа. 1993. 111 с.
28. Поніманська Т. І., Дичківська І. М., Козлюк О. А., Кузьмук Л. І. Соціальний розвиток дитини (середній дошкільний вік). Київ : Генеза, 2013. 88 с.
29. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 22.08.2023).
30. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / упоряд. О. В. Проскура. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
31. Семінар-практикум «Сухомлинський В. О. у діалозі з сучасністю: казка як засіб виховання і навчання дітей казкотерапії». URL: <https://goruo.konstantinovka.org/metodichna-skarbnyca/> (дата звернення: 29.08.2023).
32. Сивачук Н. О. Виховний потенціал українського регіонального фольклору : навч. посіб. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 151 с.
33. Словник літературознавчих термінів : бібліотека української літератури. URL : <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/slovnyk/printout.php?number=61> (дата звернення: 06.10.2023).

34. Сурмило О. А. Вивчення педагогічних умов використання казки як засобу морального виховання старших дошкільників. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 120-12.
35. Терпелюк С. Б. Дитяча література : робоча навчальна програма та методичні рекомендації з курсу. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2012. 116 с.
36. Трегуб О. О. Казкотерапія в роботі практичного психолога ДНЗ. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1. С. 255-260.
37. Українська казка URL: <https://kazky.org.ua/> (дата звернення: 29.08.2023).
38. Формування життєтворчих компетентностей дітей і дорослих засобами казкотерапії. *Шкільна бібліотека*. 2011. Вип. 1. С. 7-9
39. Фрадинська А. П., Лазаревська Ю. В. Казкотерапія, як засіб психокорекції емоційної сфери школярів. *Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2015. № 10. С. 66-68.
40. Чорна К. І. Основні компоненти виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 404-412.
41. Щетиніна А. М. Діагностика соціального розвитку дитини : навч.-метод. посібник. Великий Новгород : НДУ ім. Ярослава Мудрого, 2000. 88 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Збірка вправ з морального виховання дітей дошкільного віку з елементами казкотерапії

Заняття «Підводний світ» з елементами казкотерапії
(середній дошкільний вік)

Мета: розвиток і збагачення емоційної сфери дитини, розвивати вміння розуміти свої почуття і почуття інших; розвивати вміння дітей розпізнавати емоції по міміці і інтонацій голосу; закріплювати отримані знання про основні емоціях; закріплювати вміння словесно позначати емоції і адекватно реагувати на них. Удосконалювати комунікативні навички, виховувати доброзичливість, співчуття; допомогти дітям звільнитися від негативних емоцій.

Обладнання: м'яка іграшка дельфінчик, рибка-радість, рибка-спокій, рибка - злість, 3 склянки, чорна фарба, блискітки, таблетка шипучка, кубик настрою, подушка, музика для релаксації.

Хід заняття:

(Гра привітання на створення позитивного настрою)

- Здрастуйте дітки! Я рада вас всіх бачити! (Привітаємося незвично)

- Подивіться куди це ми з вами потрапили? Правильно, в підводний світ! А ви знаєте, хто живе в цьому підводному світі? Морські мешканці! І ось один житель підводного світу, хоче вас побачити! Ви готові познайомитися? Тоді закрийте очі, і коли я скажу, ви їх відкриєте! Відкривай!

- Це хто? Дельфінчик! Давайте послухаємо, що він говорить:

- Здравствуйте дітки! Я казковий дельфін!

- Дітки а ви хочете почути історію, яка сталася з казковим дельфіном?

В далеких глибоких синіх морях живе казковий дельфін. Це особливий дельфін він вміє розмовляти і думати. І думки у нього бувають різні-різні. Ось якось одного разу він вирішив відправитися в подорож по підводному світу, поплив він через величезний кораловий риф, і назустріч йому попалася цікава морська рибка - звали її емоція!

- Привіт дельфинчик!

- Вітання! А ти хто?

- Я весела емоція! Хочеш, розповім яка я?

- Звісно хочу! Відповів дельфинчик. І емоція розповіла йому:

Я весела емоція, схожа на святковий феєрверк, яскрава, швидка, свічу, граю, літаю. Весь світ навколо мене здається таким різнобарвним. У мене завжди відмінний радісний настрій, в голові з'являються чудові ідеї. Думки стають схожими на салют, вони блищать переливаються, як вода в цій склянці. (Кидаю в стакан блискітки і розмішую їх і шипучі таблетки).

- Ого! сказав дельфинчик, ось здорово! Навіть мені стало так радісно і я відчуваю себе щасливим!

- Нудобе мені пора! Бувай дельфинчик! і радісна емоція спливла далі за риф.

Дельфинчик поплив вперед, і раптом побачив на камінці ще одну цікаву рибку, це виявилось спокійна рибка емоція. І вона розповіла дельфинчику, що вона не схожа на феєрверк. Вона як океан спокійна і тиха, світла і чиста як відображення в чистій і прозорій воді (показую стакан з прозорою водою). Їй все вдається, їй добре, спокійно, вона задоволена думки ясні і чисті.

І дельфинчиків поруч з нею стало так добре і спокійно, що він мало не заснув, але раптом нізвідки не візьмись виплила ще одна рибка, і ледь не врзалася в дельфинчика.

- Ти що?

- Ох, ти чого встав тут на дорозі, не бачиш я пливу!

- Яка ти зла рибка, сказав дельфинчик.

- Просто я відчуваю себе дуже погано, навіть бридко. Те, що відбувається зі мною нагадує, що щось неприємне і сумне. Думки злі і неприємні, вони схожі на каламутну воду (в стакан з водою додаю чорну фарбу і розмішую, я називаю їх противними, мені скоріше хочеться відчути себе щасливіше.

- Почекай рибка За Дунай, я що-небудь придумаю!

- Дітки, допомагайте мені, що зробити, щоб у рибки пройшла злість, і з'явилося настрій хороший?

- Давайте ми посміхнемось і подаруємо їй посмішку!

- Дивись рибка, дітки дарують тобі свої усмішки їх так багато, вони дуже теплі, променисті і красиві! Здається, у рибки змінюється настрій! Ви молодці зараз вона відпочине, і вся злість у неї пройде.

- Дітки, а у вас сьогодні який настрій? (По черзі питаю)

«Кубик-емоція»

- Дітки, а як ми можемо дізнатися який настрій у оточуючих людей? (По обличчю, міміці, жестах). Кидаємо кубик і показуємо всім тілом емоцію.

Гра «Поб'ємо подушку»

- Діти, а якщо у нас буде такий же настрій як у злої рибки? Зле, противне, огидне? Що робити? Я вам підкажу, якщо ми сердимось, ми можемо потопати ногами, покричати, побити подушку. (Діти по черзі б'ють подушку)

Релаксація:

(Включається спокійна музика, діти сідають на мішки і релаксують під музику)

Сядьте зручніше, руки витягнуті, ніжки теж.

Закрийте очі.

Відпочивають мої руки, відпочивають мої ноги, я спокійний, я відпочиваю, мені ліньки ворухитися.

Моє дихання абсолютно спокійно, мені дихається легко і вільно.

Я відпочиваю, моє тіло повністю розслаблене.

Я стаю спокійним і життєрадісним, у мене гарний настрій.

П'ять, чотири, три, два, один. Відкрийте очі. Сядьте. І збережіть це відчуття спокою і гарного настрою на весь день.

Рефлексія:

- Вам сподобалося заняття?
- А що саме сподобалося робити?

Конспект заняття з казкотерапії «Подорож у казку»

(старший дошкільний вік)

Мета: збагачення знань і розуміння емоцій страху за рахунок усвідомлення того, що страх може бути результатом незнання. Вчити розрізняти і розуміти емоції радості і страху і їх експресивні прояви. Розвивати мовлення і формувати уявлення про школу через створення паралельної казкової навчально-пізнавальної реальності в уяві старших дошкільників. Розвивати творчість, мислення, художні навички. Виховувати почуття дружби, бажання допомагати, інтерес до шкільного життя.

Хід заняття:

Діти грають, дзвенить дзвіночок (діти підходять до педагога)

- Привіт дітки. (Привітання) Закрийте, будь ласка очі. Хто почує своє ім'я, відкриває очі і сідає на будь – яку хмарку (подушку). А тепер візьмемося за руки і скажемо разом «Доброго ранку!».

Педагог: Діти, а ви любите казки? Я приготувала для вас дуже цікаву казку. Ви хочете дізнатися, що це за казка? А потрапити в неї нам допоможуть чарівні квіти. Виберіть собі, будь ласка, кожен по квіточці, яка вам найбільше сподобалася. Бережіть її, щоб потім вона допомогла нам повернутися назад. Все вибрали? А зараз покладіть на квіточку праву долоню, закрийте очі і подумайте про те, якими ви будете школярами. Як ви будете вчитися, що будете робити, як будете себе вести. Хто готовий, відкрийте очі. Ось ми з вами і потрапили в казку (казковий ліс) і зараз

послухаємо казкову історію, яка називається «Смішні страхи» (читання казки).

(Бесіда педагога з дітьми за змістом казки)

Питання:

- Який настрій описується в казці? Чому ви так думаєте?
- У чому особливості 1 вересня? Як це відбилося на поведінці героїв і навіть об'єктів неживої природи (Сонечко, вітерець).
- У чому полягає радість кожного героя?
- У кого з героїв казки відрізнялося настрої? Чому? Як ви здогадалися?
- Хто пам'ятає назву казки? Як ви думаєте, чому автор дав саме таку назву?

Який настрій був у героїв казки?

- А у вас бувають страхи? Які вони у вас?
- Про що говорили звірі вчителю на першому уроці?
- Які кольори зустрічаються в казці?

Дидактична вправа «Відпусти свій страх»

Педагог: Повертаємося в казку. Релаксаційна дихальна вправа

Сідайте зручно, закрийте очі і уявіть, як за помахом чарівної палички, ми опинилися з вами на уроці в лісовій школі. Прислухайтесь, як тихо (Пауза). Відчуйте подих свіжого вітерця на своїх щоках. На повні груди вдихніть аромати лісу. Подивіться навколо. Кого ви можете тут зустріти? Ви можете ще деякий час побути на уроці і подружитися з його учнями, а коли будете готові повернутися назад - відкривайте очі.

- А як ви думаєте: у нашій уяві ми побачили одну і ту ж школу? Або різні?
- Так, діти, кожен з нас представив свою казку, тому образ її у кожного буде свій. А зараз пора намалювати казку, яку ми представили. Малюнки наші будуть однакові або різні? Так, абсолютно різні.

- Ви можете сміливо зображати все те, що вам намалювала ваша фантазія, уява.

(Самостійна діяльність дітей-малювання)

(Діти малюють під музику. Розглядають і розповідають, що вони намалювали. По можливості розповіді записуються на зворотному боці малюнка).

- Своєю радістю ми з вами завжди ділимося з нашими батьками, так давайте і наші малюнки покажемо їм, а ще обов'язково розповімо їм про наше захоплюючу подорож в лісову школу. А зараз, візьміть кожен свою квіточку, закрийте очі, прикладіть його до свого серця і подумайте про те, які знання візьме кожен з вас з цієї казкової історії. Нехай цей досвід допоможе вам в житті. Хто готовий, відкрийте очі.

- Ось ми з вами і повернулися з казкової подорожі. Квіти, які у вас в руках, давайте ми приклеїмо на ось цю чарівну лісову галявину. Подивіться, яка гарна вийшла галявина. Квіточки на ній різні, як і ми з вами різні. Але знаходяться вони на одній галявині, як і ми з вами в одній групі. Перегляньте, квіточки між собою різні, але дружні. Так і я сподіваюся, що ми будемо дружні між собою.

Конспект заняття з казкотерапії «Я казковий герой»

(середній дошкільний вік)

Мета: програвання ролей, розпізнавання та вираження емоційних та поведінкових станів вчити дітей доводити задум до образу; розвивати уяву, творчі здібності, розвиток творчого мислення. Виховання вміння слухати інших.

Обладнання: плакат правила групи «Квітка», різнокольорові олівці або фарби, рукавички казкових героїв, аркуші паперу різної формату, музична композиція «У лісі».

Хід заняття

- 1.Привітання.
- 2.Правила групи.
- 3.Кінезіологічні вправи для рук.
4. Вправа «Я казковий герой...» (учасникам даються рукавички казкових героїв з рядом запитань. Кожен по колу намагається як можливо реальніше показати

свого персонажа відповівши на ряд запитань):

а) Я зайчик (Хто я? Як мене звати? Де я живу? З ким дружу, кого боюсь? Що я люблю робити? Про що мрію?);

б) Я колобок (Ти хто? Як тебе ніжно називають? Де ти живеш? Що ти любиш? З ким дружиш? Чим ти корисний? Який у тебе настрій?);

в) Я лисичка (Ти хто? Де ти живеш? Що любиш? Хто твої сусіди? Чим ти харчуєшся? Про що мрієш?);

г) Я мишка (Ти хто? Де ти живеш? Що ти любиш? З ким дружиш? Чим корисний? Який у тебе настрій?);

д) Я –дівчинка / хлопчик... (Ти хто? Хто твої друзі, вороги? З ким ти дружиш? Про що мрієш?).

Динамічна вправа «Прогулянка у лісі». Діти виконують рухи за текстом:

Ведмедик клишоногий перевальцем йде (йдуть перевальцем),

Зайчик боягуз скаче та співає ой — ой — ой (стрибають),

Поважний сірий вовк поважно виходить (йдуть широкими кроками),

А лисичка руда повз пробігає (біжать дрібними кроками),

6. Казковий портрет

Дітям пропонується зображення замкненої лінії у вигляді певної форми, яку вони розглядають, повертаючи аркуш паперу до тих пір, доки не побачать якийсь реальний або казковий образ. Після цього діти домальовують його так, щоб він став помітним для всіх інших.

7. Рефлексія.

- Що сподобалось сьогодні на занятті?
- Що було важким?

Додаток Б

Казки В. О. Сухомлинського спрямовані на морально-етичне виховання

Назва твору	Виховна мета
«Крилата квітка»	Виховання радісного відчуття від спілкування з оточуючими.
«Павучок-повзунець і Мурашка»	Виховання вміння розпізнавати реальні наміри в діях оточуючих.
«Куди поспішали мурашки»	Виховання товарищескості, бажання допомагати один одному, турботливості
«Вовк і Зайчата»	Виховання турботливого ставлення до літніх людей; навичок обережності.
«Як Білочка Дятла врятувала»	Виховання вміння співчувати чужій біді, допомагати в скрутну хвилину.
«Журавель і Папуга»	Виховання любові до Батьківщини, бажання долати перешкоди заради повернення на рідну землю.
«Гавеня і Соловей»	Виховання любові до мами, вміння співчувати, надавати посильну допомогу тим, хто потребує допомоги
«Що сталося з моїми дітками»	Виховання любові до мами, розуміння того, що мама любить своє дитя таким, яким би воно не було.
«Як Півник ночував на яблуні»	Виховання слухняності. Вміння виправляти свої помилки.
«Метелик і вогонь»	Виховувати відчуття міри, надмірна допитливість може призвести до біди.
«Білка й Добра Людина»	Виховання любові до природи, бажання оберігати її красу та мешканців, не зловживати їх довірою.
«Лисиччині ліхтарики»	Виховування вміння співчуття, турботи про інших, та небайдужості до оточення.
«Весняний вітер»	Пробудження турботливого ставлення до природи, вміння помічати і оберігати її красу.

Додаток В

Ігри та вправи з казкотерапії для дітей дошкільного віку

Назва гри вправи	Мета	Хід ігрових дій
Вправа «Упізнай за рухами»	Вправляти у відтворенні образу казкового персонажу за допомогою рухів, міміки, пози.	Діти стають у коло разом з вихователем та визначають персонажів якої казки вони хотіли б зобразити. За допомогою рухів, міміки, пози відтворюють образи. Ускладнення: одна дитина показує, інші діти-глядачі впізнають та описують казкового персонажа.
Гра «Навпаки»	Розвивати вміння добирати слова протилежного значення та поповнювати словниковий запас.	Вихователь промовляє дітям фрази зі знайомих казок, а діти доповнюють їх протилежними за змістом. Мишенята ледачі, а Півник... (працелюбний). Півник один, а мишенят... (двоє). Зайчик боязливий, а Півник... (хоробрий). Матуся добра, а мачуха... (зла).
Гра «Добери картинку»	Формувати вміння визначати характер та дії казкового героя.	Вихователь пропонує дітям декілька малюнків, на яких зображені предмети, не пов'язані між собою логічно. Дітям необхідно скласти свою казку, у якій будуть використані ці малюнки. Вона повинна бути не дуже довгою, але цікавою і веселою.

Гра «Поладнай казку»	Закріплювати знання про знайомі казки, вміння впізнавати їх героїв.	Вихователь показує ілюстрації, діти визначають назви казок та їх головних героїв. Потім вихователь роздає ілюстрації до казок, а діти вставляють героїв, яких бракує. Можна запропонувати кожній дитині розповісти за ілюстрацією свою казочку.
Гра «Перевтілення»	Формувати вміння визначати характер казкового героя, вчити передавати риси характеру герої.	Діти за бажанням обирають собі річ і розповідають від її імені: рукавичка, яечко, ріпка.
Вправа «Країна загадок»	Вчити сприймати текст та аналізувати усний текст.	Вихователь зачитує загадки дітям відповідно до вже відомих казок. Хто з хвостиком і з вушками? В кого лапки з подушками? Як ступа, ніхто не чує, Тихо, крадучись, полное («Кіт у чоботях» Ш. Перро) На городі, що за черга Дід і баба тут стоїть. Тягнуть щось перед собою І не витягнуть ніяк (Ріпка).
Вправа «Казковий портрет»	Закріплювати знання про знайомі казки, розвиток	Дітям пропонується зображення замкненої лінії у вигляді певної форми, яку вони розглядають, повертаючи

	уяви та образного мислення.	аркуш паперу до тих пір, доки не побачать якийсь реальний або казковий образ. Після цього діти домальовують його так, щоб він став помітним для всіх інших.
Гра «Знайди дім казковому герою»	Закріплювати знання про знайомі казки, розвиток уваги та вміння аналізувати зображені образи.	Діти розглядають ілюстрації до знайомих казок, потім знаходять героя і поселяють його в свою казочку.
Гра «Дитинство казкових героїв»	Розвиток уяви, осмислення наслідків подій; вчити аналізувати і прогнозувати результати певної діяльності, реакцію оточуючих.	Діти згадують різні казки, які вони знають. Вихователь звертає їхню увагу на те, що кожна доросла людина колись у минулому була теж маленькою дитиною, і пропонує уявити дорослих казкових героїв і по черзі розповідають про них, їх характер, поведінку, тощо. Наприклад, діти називають казку «Гуси-лебеді», а вихователь запитує в них: «Як ви вважаєте, яким було дитинство Баби-Яги, чому вона стала такою злою і непривабливою? Як її називали в дитинстві, в які ігри вона любила грати?».

Додаток Г

Проектна діяльність

Назва проєкту: «Виховання казкою»

Цільова група: діти дошкільного віку, в кількості 10 осіб.

Тривалість: 2 місяці

Мета проєкту: підвищення рівня морального розвитку дітей дошкільного віку за допомогою казки.

I. Підготовчий етап:

- Вибір казки.
- Підбір наочно-дидактичного матеріалу, загадок, пісень, повір'ї, а також дидактичних і сюжетно-рольових ігор (сюжетно-рольова гра «Перевтілення», дидактична гра «Добери картинку», вправа «Країна загадок» та інше) (додаток В).
- Створення бесід на основі обраної казки.

II. Основний етап:

- Проведення занять для дітей під час яких використовуються казки та проводиться обговорення по ним.
- Проведення дидактичних та сюжетних ігор за темою казки (додаток В).
- Організація занять з образотворчої діяльності на тему казки, це може бути заняття на тему: «Казковий ліс», «Мій казковий герой», «Чарівна галявина», «Король країни фарб».
- Ознайомлення дітей з прислів'ями та приказками, що відповідають змісту казки.

III. Заключний етап: аналіз результатів реалізації плану.

Розроблені форми роботи з дітьми враховували різні види діяльності, такі як пізнавальна, мовленнєва, театралізована, музична, образотворча, ігрова та інші.

Для ефективної роботи в даному напрямку використовувались різноманітні

методи, серед яких були наочні, словесні та практичні.

- до наочного методу відносилися:
- усне читання творів усної народної творчості;
- спостереження за навколишнім середовищем;
- спільне переглядання казок та інших творів разом з дітьми;
- розглядання ілюстрацій з книг, репродукцій та предметів;
- Проведення дидактичних ігор.

Словесні методи виявилися особливо ефективними і включали в себе:

- розповіді та бесіди;
- читання творів.
- Заучування віршів, пісеньок, прислів'їв, приказок, лічилок.
- Усне розповідання творів усної народної творчості дітьми.
- Бесіди з елементами діалогу.

Практичний метод включав у себе:

- Організацію вечорів з батьками.
- Проведення ігор на основі фольклору, таких як рухливі, малорухливі, дидактичні та інсценування.
- Організацію постановки народної казки.
- Малювання або ліплення з пластиліну ілюстрацій до казок.